

ERFARENHETER AV KUSINÄKTENSKAP

EN KVALITATIV INTERVJUSTUDIE

FÖRORD

Om RFSU

RFSU är en ideell och politiskt och religiöst obunden medlemsorganisation som arbetar med sexualupplysning och sexualpolitik i Sverige och världen. RFSU arbetar för en värld där alla människor är fria att bestämma över och njuta av sin kropp och sin sexualitet.

Om konsulten

För uppdragets genomförande har RFSU valt att anlita Hanna Cinthio, doktor i socialt arbete. Cinthio har ytterst relevant erfarenhet av vetenskapliga undersökningar kring närliggande ämnen bland annat genom sitt avhandlingsarbete (Cinthio, 2023) samt från sin medverkan i Sveriges hittills mest omfattande kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck (Baianstovu m fl., 2019).

Om uppdraget

I oktober 2024 presenterades en utredning med ett förslag på hur ett förbud mot äktenskap mellan kusiner skulle kunna se ut. Reglering av äktenskap – vem som av staten anses kunna gifta sig med vem – har en tydlig koppling till sexualpolitik och reproduktiv hälsa och är därför av högsta relevans för RFSU. En grundläggande princip för RFSU är att samtyckande vuxna ska kunna ingå och definiera de relationer de själva väljer. Samtidigt påverkar olika maktstrukturer, såväl inom familjer som i samhället i stort, människors möjligheter att göra fria val i sina privatliv. Frågan om huruvida kusin-gifte ska tillåtas är svår och innefattar många lager av komplexitet. Samtidigt saknas information om företeelsen i svensk kontext, och målgruppens egna röster har inte kommit till uttryck annat än i ett fåtal fall. Eftersom RFSU är en kunskapsbaserad och lärande organisation som i alla sammanhang understryker vikten av forskning som bas för viktiga politiska beslut, vill vi bidra till att fler röster hörs och mer kunskap produceras. Av dessa skäl har organisationen gett i uppdrag åt Hanna Cinthio att genomföra den här kvalitativa intervjustudien.

SAMMANFATTNING

Kusinäktenskap är vanligt förekommande och relativt samstämmiga beräkningar uppskattar att minst tio procent av äktenskapen globalt är ingångna mellan kusiner eller syslingar. I dagsläget är det tillåtet att gifta sig med sin kusin även i Sverige. Regeringen har dock som ett led i sin ambition att motverka hedersrelaterat förtryck, föreslagit ett förbud mot kusinäktenskap samt mot erkännande av äktenskap mellan kusiner ingångna utomlands. Förbudet förväntas träda i kraft 2026.

Både forskningen och den politiska och mediala debatten om kusinäktenskap i en europeisk kontext har företrädesvis fokuserat på medicinska aspekter utifrån de genetiska risker som kan finnas för barn som föds i sådana relationer. Företeelsen har också diskuterats utifrån aspekter av tvång och ofrihet kring giftermål mellan nära släktingar, samt kopplat till frågor rörande invandring och integration. Något som inte undersökts i samma utsträckning är subjektiva upplevelser av kusinäktenskap, och i en svensk kontext har ingen sådan studie tidigare gjorts. Föreliggande rapport har till syfte att fylla denna kunskapslucka genom att presentera resultat från djupintervjuer med personer som själva har erfarenhet av äktenskap med en kusin.

I studien har sju kvinnor och fem män mellan 33 och 87 år deltagit. De har varierande etnisk och religiös bakgrund. Åtta av dem lever som gifta med en kusin och fyra har lämnat ett sådant äktenskap. Tio av de tolv har fått barn tillsammans med en kusin.

I intervjuerna framkommer ett brett spann av erfarenheter vad gäller frivillighet och tvång, positiva och negativa upplevelser samt uppfattningar om lagförslaget. Tre fjärdedelar av intervjupersonerna, nio stycken, beskriver att de gift sig med sin kusin av egen vilja och att de levit eller lever i goda och ömsesidiga relationer även om omständigheterna kring äktenskapens ingående ser olika ut. Några av dem har fått argumentera inför sina egna föräldrar för att kunna gifta sig med den kusin de förälskat sig i. Tre personer, alla kvinnor, berättar istället om tvång och ofrihet och för två av dem har livet påverkats i grunden genom att de inte själva fått bestämma vem de skulle bilda familj med.

Positiva aspekter av kusinäktenskap som lyfts i intervjuerna handlar bland annat om de starka banden och gemenskapen, att släktingar har ett övergripande gemensamt intresse och vill varandras bästa, att man anstränger sig mer för att komma överens och hålla ihop när man är gift med en kusin, och att det är en trygghet att känna sin svärfamilj väl på förhand så att man vet i vilket sammanhang man hamnar. Negativa aspekter som tas upp av dem som gift sig med en kusin av fri vilja är framförallt den ökade genetiska risken för barnen samt att skilsmässa från en kusin kan vara komplicerat och skapa konflikter inom släkten.

De tre personer som tvingats gifta sig med en kusin välkomnar i huvudsak ett förbud, medan övriga nio är starkt ifrågasättande och misstror intentionerna bakom förslaget som de menar skapar splittring genom att bara rikta in sig på vissa grupper. De påpekar att attitydförändringar tar tid och att förebyggande arbete och korrekt vetenskaplig information och rådgivning vore en bättre väg att gå än att lagstifta i frågan. Samtidigt anser de att hedersrelaterat tvång, som lyfts som det egentliga problemet, bör motverkas genom kraftfulla åtgärder. Dessa nio personer upplever sig och sina familjer stigmatiserade av den pågående debatten om kusinäktenskap och beskriver känslor av sorg, otrygghet och oro inför framtiden.

Det som förenar samtliga intervjupersoner, oavsett erfarenheter i frågan, är uppfattningen att det är en mänsklig rättighet att få älska och leva ihop med den man vill, och att ingen har rätt att tvinga någon annan i detta avseende. För en majoritet av dem har denna rättighet för egen del inneburit att de valt att gifta sig med en kusin, och de betraktar ett förbud mot kusinäktenskap som en inskränkning av de mänskliga fri- och rättigheterna och inte som ett skydd.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
BAKGRUND	7
STUDIENS KONTEXT.....	7
STUDIENS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	8
STUDIENS GENOMFÖRANDE.....	9
OMRÅDESÖVERSIKT	11
TIDIGARE FORSKNING.....	11
OMFATTNING.....	14
RESULTAT	16
EGNA ERFARENHETER	16
Frivillighet.....	16
Tvång.....	19
Förälskelse och kärlek.....	22
Skilsmässa.....	24
Nästa generation.....	26
POSITIVT OCH NEGATIVT MED KUSINÄKTENSKAP	28
Positiva aspekter.....	28
Negativa aspekter.....	31
Stigma.....	34
SYNEN PÅ ETT FÖRBUD MOT KUSINÄKTENSKAP	35
"Det som är dåligt är att inte kunna bestämma".....	35
"Satsa på att göra folk medvetna".....	38
"Det finns andra sätt".....	39
"Varför är det så jätterelevant helt plötsligt?".....	41
"Som om man själv inte har samma värde".....	43
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	46
EN BRED SKALA AV ERFARENHETER	46
HUR NÄRA ÄR FÖR NÄRA?	47
GENETIKENS BETYDELSE	48
"DE ÄR UTE EFTER OSS"	49
SVÅRKONTROLLERAT OCH KONTRAPRODUKTIVT	49
RÄTTEN ATT BESTÄMMA ÖVER SITT EGET LIV	50
SLUTORD	51
REFERENSER	53

INLEDNING

På senare år har fenomenet kusinäktenskap kommit att uppmärksammas alltmer både medialt och politiskt i den svenska kontexten. I dagsläget är det tillåtet att gifta sig med sin kusin, men i september 2023 gav regeringen i uppdrag åt en utredare att undersöka hur ett förbud mot äktenskap mellan kusiner kan utformas. I utredningen, som presenterades den 1 oktober 2024, föreslås ett förbud mot kusinäktenskap i Sverige och även att äktenskap som ingåtts i utlandet mellan kusiner ska nekas erkännande här. Utredningen har motiverats av ambitionen att motverka hedersrelaterat förtryck och hedersrelaterade maktstrukturer.

Något som tidigare inte undersökts är målgruppens egna upplevelser och tankar kring kusinäktenskap i en svensk kontext. Föreliggande forskningsprojekt har initierats av RFSU och har till syfte att fylla denna lucka i forskningen genom att belysa subjektiva upplevelser bland personer som lever eller levit i kusinäktenskap. Dessa perspektiv är av särskilt stor betydelse givet att frågan är på väg att regleras i lag. Studiens design har en fenomenologisk ansats. Det är informanternas livsvärldar som står i fokus, och värdet av studien ligger i kunskapshöjningen kring den komplexitet och de nyanser som präglar det studerade fenomenet. Målet har således inte varit att fastslå statistiskt giltiga resultat utifrån objektiva bevisbara sanningar, utan att fördjupa förståelsen av en viss företeelse ur ett inifrånperspektiv.

Studien har finansierats av RFSU och genomförts av Hanna Cinthio, filosofie doktor i socialt arbete. Studien är godkänd av Etikprövningsmyndigheten (dnr 2024-02955-01).

BAKGRUND

STUDIENS KONTEXT

Av Tidöavtalet som ingicks i oktober 2022 mellan regeringspartierna och dess stödparti Sverigedemokraterna framgår det att regeringen, som en del av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och hedersrelaterade maktstrukturer, vill förbjuda äktenskap mellan kusiner. Den 11 september 2023 uppdrog regeringen åt en utredare att undersöka hur ett sådant förbud mot äktenskap mellan kusiner skulle kunna utformas. Av utredningsdirektiven framgår att utredningen skulle "analysera behovet av och förutsättningarna för ett förbud mot kusinäktenskap" samt lämna förslag till ett förbud mot kusinäktenskap i äktenskapsbalken. Utredningen, Ds. 2024:20: Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, presenterades den 1 oktober 2024.¹ Den föreslår att ett förbud mot kusingifte införs i äktenskapsbalken, utan möjlighet till dispens. Vidare föreslås att inga utländska kusinäktenskap ska erkännas här i landet, oavsett makarnas anknytning till Sverige vid tidpunkten för äktenskapets ingående – erkännandeförbudet föreslås därmed omfatta även de utländska kusinäktenskap som har ingåtts före lagens ikraftträdande här. Erkännande av ett utländskt äktenskap kan dock ges om "synnerliga skäl" föreligger, men utredningen går inte in på vilka synnerliga skäl det kan komma att handla om. Lagändringarna föreslås börja gälla den 1 juli 2026.

¹ Äktenskap mellan sysslingar föreslås inte omfattas av förbudet, se sid 170 i utredningen. Däremot vill man ta bort dispensmöjligheten för äktenskap mellan halvsyskon och mellan helsyskon till följd av adoptionsförhållande.

Argumentationen som omger utredningens förslag och slutsatser vilar till största delen på antagandet att ett förbud är ett effektivt sätt att motverka hedersförtryck och annan ofrihet i samband med ingående av äktenskap, även om utredningen inte påvisar vare sig omfattningen av kusinäktenskap i Sverige överlag eller hur stor andel av dem som kan antas vara ofrivilliga.

I skrivande stund - november 2024 - är äktenskap mellan kusiner fortfarande tillåtet i Sverige. Däremot är äktenskap och sexuellt umgänge förbjudet mellan dem som är släkt med varandra i rakt upp- och nedstigande led (såsom barn och deras föräldrar eller far/morföräldrar, detta omfattar även släktskap genom adoption) samt mellan helsyskon. Halvsyskon får lov att ha sexuellt umgänge och kan även tillåtas att gifta sig med varandra. För det krävs dock tillstånd från länsstyrelsen som i sin tur ska inhämta yttrande från Socialstyrelsen. I bedömningen ska vägas in de genetiska riskerna samt vissa etiska aspekter, exempelvis huruvida syskonen vuxit upp tillsammans eller ej. Utländska äktenskap erkänns som huvudregel inte i Sverige om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha omfattats av hinder mot äktenskapet enligt svensk lag. Det innebär att utländska kusinäktenskap idag erkänns här i landet. Detsamma gäller äktenskap med ett syskons avkomling.

Danmark, Finland och Island tillåter äktenskap mellan kusiner. I Norge antogs en ny lag i juni 2024 som innebär förbud för kusiner att ingå äktenskap. Den motiveras primärt utifrån medicinska risker när kusiner eller andra nära släktingar får barn tillsammans, även om frågor kopplade till tvång och bristande integration också spelat in. De norska reglerna ger dock möjlighet att bevilja dispens, exempelvis om det är övervägande sannolikt att parterna inte kommer att få barn tillsammans eller om de redan har gemensamma barn.

STUDIENS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Medicinska risker för barn som föds i äktenskap mellan kusiner, samt attityder till kusinäktenskap utifrån sådana potentiella konsekvenser, har undersökts vetenskapligt i ett antal studier utanför Sverige (se Områdesöversikt). I en svensk kontext saknas dock forskning kring kusinäktenskap i princip helt, och något som till skillnad från medicinska implikationer ännu inte undersökts alls är subjektiva inifrånupplevelser av kusinäktenskap. Föreliggande rapport har till syfte att bidra till fyllandet av denna kunskapslucka genom djupintervjuer med personer som lever eller har levt i sådana äktenskap.

Syftet med studien har varit att fånga erfarenheter och åsikter kring en viss fråga i en specifik berörd grupp för att visa på en mångfald av möjliga infallsvinklar som bottenar i det självupplevda. Databesamlingen har därför skett genom enskilda kvalitativa djupintervjuer utifrån förutbestämda teman men med utrymme för öppna frågor och reflektioner. En fenomenologisk ansats genomsyrar studiens design. Det är informanternas livsvärldar som står i fokus, och värdet av studien ligger i kunskapshöjningen kring den komplexitet och de nyanser som präglar det studerade fenomenet. Målet har således inte varit att fastslå statistiskt giltiga resultat utifrån objektiva bevisbara sanningar, utan att fördjupa förståelsen av en hittills obeforskad företeelse ur ett inifrånsperspektiv.

Ambitionen har varit att få en spridning bland de intervjuade vad gäller kön, ålder, ursprungsland, socioekonomisk bakgrund och grad av frivillighet vid ingående av äktenskap. Studien öppnar alltså upp även för erfarenheter av kusinäktenskap som ingåtts frivilligt och där det inte förekommit upplevelser av tvång och/eller hedersrelaterade begränsningar, hedersrelaterat förtryck och/eller hedersrelaterat våld, samt erfarenheter av att skilja sig och/eller ångra sig.

Studiens centrala frågeställningar är:

- Hur beskriver personer som lever eller har levt i äktenskap med sin kusin sina erfarenheter av sådana relationer?
- Vilka eventuella positiva respektive negativa aspekter framhålls?
- Vad anser personerna om ett förbud mot kusinäktenskap?

STUDIENS GENOMFÖRANDE

Studien är fenomenologiskt inspirerad och utgår från ett livsvärldsperspektiv. Metoden för studien är kvalitativa djupintervjuer med 12 personer som själva har erfarenhet av att leva i ett äktenskap eller ett äktenskapsliknande förhållande med en kusin. Intervjuerna har analyserats tematiskt.

Intervjupersoner har rekryterats genom samverkan med specifika aktörer som antagits nå personer tillhörande studiens målgrupp, det vill säga personer med egen erfarenhet av kusinäktenskap – positiv såväl som negativ. Sådana aktörer, som även ingått i en förberedande dialog kring rekryteringen, är frivilligorganisationer och stödjourer med särskild kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck samt kulturföreningar i storstadsområden som bedömts ha relevanta kontaktytor och ett stort förtroende bland sina deltagare och medlemmar. Verksamheterna har använt sig av ett särskilt annonsmaterial framtaget av forskaren och RFSU för att uppmärksamma sina kontakter på studien. Informationsbrevet har överlämnats av kontaktpersonerna till de individer som visat intresse för att delta i studien. Härifrån har dialogen tagits vidare av ansvarig forskare. Outreach har även gjorts med hjälp av sociala medier, och på RFSU:s webbplats har det funnits en särskild sida för studien. Där har intresserade personer kunnat läsa mer om undersökningen och sett hur ansvarig forskare kan kontaktas direkt. Detta har i några fall lett till att personer som uppmärksammat studien tipsat vidare om bekanta som tillhör målgruppen, och själva ställt frågan till dem.

Forskningen har bedrivits i enlighet med god forskningssed vilket bland annat innebär att forskningen skall ske i samtycke och att forskningspersonen skall vara informerad om dess innebörd. Krav för att inkluderas i studien har varit att personen bor i Sverige, är myndig och har egen erfarenhet av att leva eller ha levt i ett äktenskap eller i en äk-

tenskapsliknande relation med sin kusin. Själva äktenskapet eller relationen kan dock ha etablerats i ett annat land än Sverige. Informanterna har varit personer som vid tidpunkten för intervjun befunnit sig i en sådan relation, såväl som personer som lämnat en sådan. Inga särskilda grupper med avseende på kön, etnicitet, ålder eller liknande har i övrigt uteslutits. Kapacitet att kommunicera obehindrat på något av språken svenska, engelska eller arabiska, alternativt beredvillighet att genomföra intervjun med hjälp av tolk, har varit en förutsättning för medverkan. Att möjligheten till intervju på flera språk genom tolk erbjudits har varit en fråga om rättvisa och tillgänglighet.

Alla intresserade som själva hört av sig och som uppfyllt kriterierna har intervjuats. Skäl för att exkluderas från studien – vilket dock inte aktualiserats – har varit om en individ befinner sig i en påfrestande situation som kan innebära särskild psykisk eller känslomässig sårbarhet, eller att personen saknar intellektuell/kognitiv förmåga att värdera innebörden av deltagandet i studien.

Sammanlagt har tolv personer intervjuats. De är i åldrarna 33 till 87 år. Sju är kvinnor och fem är män. Alla utom två har högre utbildning. De har turkiskt, kurdiskt, libanesiskt, palestinskt respektive thailändskt ursprung. De har varierande religiös bakgrund (Jehovas vittnen, kristen, muslimsk respektive mandeisk) men inte alla definierar sig som troende. Åtta av dem lever som gifta med en kusin och fyra har lämnat ett sådant äktenskap. Tio av de tolv har fått barn tillsammans med en kusin. Två gifta kusinpar med etnisk svensk bakgrund har tillfrågats om medverkan i studien men avböjt.

En intervju har gjorts digitalt och fyra över telefon, beroende på vad intervjupersonerna önskat. Övriga intervjuer har skett fysiskt i intervjupersonernas hem eller på annan plats som de föreslagit. Två gifta par har, på eget initiativ, intervjuats tillsammans. Kontakttolk har använts vid ett tillfälle. Intervjuerna har fokuserat på personliga erfarenheter av kusinäktenskap samt åsikter kring det planerade förbudet. Intervjupersonerna har i hög grad fått välja vad de vill ta upp och berätta om som respons på öppna frågor med utgångspunkt i ovan angivna teman. Då intervjupersonernas åldrar och livssituationer, och därmed ingångar till ämnet och karaktär på erfarenheter, skilt sig åt avsevärt har ingen fysisk frågeguide använts då det inte varit möjligt att utforma en sådan som skulle kunna fungera för alla.

Efter medgivande har samtalen spelats in med diktafon för att sedan transkriberas. I flera fall har anteckningar förts under intervjun. Vid transkriberingen, som genomförts av ansvarig forskare, har all information som kunnat identifiera individer eller göra dem spårbara tagits bort, exempelvis uppgifter om bostadsort, exakt ålder och liknande. De uppgifter som anges i rapporten är inte av sådan natur att de var för sig eller sammantagna kan räcka för att identifiera någon av informanterna. I den följande kvalitativa innehållsanalysen har sökts efter teman, överlappningar, mönster och motsägelser. Bärande citat har lyfts fram då de kan peka på nya aspekter eller rymma viktiga övergripande meningar.

OMRÅDESÖVERSIKT

TIDIGARE FORSKNING

En stor andel av den forskning som gjorts kring kusinäktenskap har undersökt medicinska och hälsomässiga aspekter, och även studier som omfattar personer som själva är gifta med kusiner fokuserar i första hand på inställningen till de medicinska risker som sådana äktenskap kan innebära för barnen. Här kan nämnas en fokusgruppsundersökning bland kvinnor i Förenade Arabemiraten som själva är gifta med kusiner,² samt en nederländsk studie³ som kombinerar a) individuella intervjuer med tio kvinnor av marockansk respektive turkisk härkomst som lever i äktenskap med kusiner och b) fokusgrupper med kvinnor som tillhör samma etniska grupper men som inte själva är direkt berörda. Det finns överlag fler studier som handlar om attityder till kusinäktenskap bland personer som inte själva lever i sådana äktenskap men som tillhör grupper där praktiken är vanlig, exempelvis en enkätundersökning gjord bland ungdomar på landsbygden i Mexiko⁴ samt en fokusgruppstudie omfattande kvinnor i östra London varav de flesta med pakistansk bakgrund.⁵

Konsekvenserna av kusinäktenskap på mer övergripande nivå diskuteras ibland utifrån begrepp som demokrati och social tillit. Samhällen där kusinäktenskap är vanliga anses ha starka kollektivistiska drag och inflytelserika klanstrukturer på bekostnad av statens makt. Människor i sådana kontexter beskrivs inte i första hand som lojala gentemot nationen utan snarare gentemot sin egen släktgrupp. Detta, menar vissa forskare och debattörer, innebär ett svagare civilsamhälle, låg grad av tillit mellan främlingar, bristande individualism samt risk för nepotism, korrupktion och släktbaserad kriminalitet.⁶ Samtidigt hävdar röster som vänder sig emot dessa argument att det är en mänsklig rättighet att få bestämma vem man vill leva med. Arrangerade äktenskap inom slakten innebär inte per automatik att det inte är fråga om frivillighet eller kärlek. En enskild individ kan dessutom ha ett mycket stort antal kusiner och har kanske inte vuxit upp med eller ens träffat dem alla. Perspektiven på att gifta sig med någon från den egna slakten varierar stort och det behöver inte upplevas som en begränsning eller som att tvingas ihop med någon man uppfattar som en bror eller syster. Denna betydelse av upplevd distans som inte bygger på biologiska utan snarare geografiska grunder är något som undersökts i tidigare forskning, bland annat av Charsley (2007, 2018) som avhandlar det fysiska avståndets roll i brittisk-pakistanska ungdomars syn på kusinäktenskap, samt Rytter (2012) och Storms & Bartels (2015) som i sina intervjustudier belyser hur en kusin kan betraktas mer som ett syskon om man levit "för" nära varandra.

2020 släppte det norska välfärdsforskningsinstitutet NOVA en kunskapsöversikt som systematiserar och analyserar norsk, skandinavisk och europeisk forskning kring äktenskap mellan nära släktingar (alltså inte enbart kusiner utan även exempelvis syslingar).⁷ NOVA-rapporten fokuserar särskilt på företeelsen i ljuset av debatten om tvångsäktenskap, hedersrelaterat våld och rätten att bestämma över sitt eget liv.

² Van Buren & Van Gordon (2020).

³ Verdonk m fl (2018).

⁴ Buunk & Massar (2020).

⁵ Cupp m fl (2019).

⁶ Höjer (2020), Reimer (2021), Schulz m fl., 2019.

⁷ Five Aarset, Gotehus & Berg Tveito (2020).

Översikten bygger på omfattande systematiska litteratursökningar av publikationer från år 2000 och framåt, och den domineras av studier från Norge och Storbritannien vilka företrädesvis omfattar personer med pakistansk bakgrund.

I rapporten identifieras tre olika men delvis överlappande fält inom vilka kusinäkenskap diskuteras både akademiskt, politiskt och i offentligheten: ett som handlar om medicin och genetik, ett som gäller tvång och ofrihet kring giftermål och ett som rör invandring och integration. Mellan dessa tre, vart och ett med sina egna problemformuleringar och diskurser, sker dock glidningar: argumentationen och förståelsen från ett fält tenderar att dras in i debatten i ett annat. Rapportens författare identifierar att det uppdrag de satts att utföra i sig självt präglas av en sådan glidning: är det den eventuella tvångsaspekten kring äktenskapen som ska förebyggas, eller är det själva förekomsten av äktenskap mellan nära släktingar som utgör problemet? Med de glidningar som sker, menar rapportförfattarna, riskerar kusinäkenskap ur perspektivet av rätt till självbestämmande att "falla mellan flera stolar" (min översättning).⁸

NOVA-rapporten belyser den transnationella dimensionen av kusinäkenskap i den europeiska kontexten, det vill säga att det oftast bara är en av parterna som är medborgare i ett europeiskt land och att möjligheten till migration för den andra parten har betydelse. Giftermål mellan nära släktingar kan här förstås som ett strategiskt beslut, ofta fattat utifrån hänsyn till välfärdsaspekter, och behöver ses i ljuset av de åtstramningar av invandringen som skett i många europeiska länder. Forskningen som presenteras lyfter även andra förklaringsmodeller till praktiken, vilka inte behöver utesluta varandra utan snarare samspelar. Här tar man upp önskan om kulturell kontinuitet och band till det gamla hemlandet, vilket är faktorer som tycks ha betydelse både för föräldragenerationen och de unga som själva gifter sig. Man nämner även ris- kreduktion. I patrilokala kontexter, där kvinnan som gifter sig lämnar sin uppväxtmiljö för att bli en del av den nye mannens släkt, skapas en sårbarhet genom avståndet till den egna familjen och en risk för att hamna i ett sammanhang där man inte behandlas väl.⁹ Att känna sin blivande make/maka och svärföräldrar och veta hur de betar sig kan vara en trygghet. Flera studier visar just på att risken för våldsutsatthet i äktenskapet minskar när man gifter sig med en nära släkting,¹⁰ vilket bland annat förklaras med bättre förhandskunskaper om den blivande svärfamiljens tendenser och med den gemensamma lojaliteten.¹¹

Bilden av hur transnationella äktenskap hänger samman med integration är inte entydig. I NOVA-rapporten refereras forskning som indikerar att praktiken kan utgöra ett integrationshinder, men även studier som utmanar detta synsätt. En annan fråga som inte är möjlig att besvara vetenskapligt är den om tvång. Ytterst få studier har hittats som uttryckligen undersöker självbestämmandeaspekten av kusinäkenskap. Det rapportförfattarna konkluderar är att äktenskap mellan nära släktingar oftast är arrangerade, och att sedvänjan är vanligast i de kontexter som också har den högsta förekomsten av tvångsäktenskap, men att inget går att fastställa vad gäller hur stor del av kusinäkenskapen som faktiskt är frivilliga. Forskningslitteraturen ger varierande beskrivningar där berättelser om press och tvång samsas med röster som talar om fritt val och romantisk kärlek.

⁸ Five Aarset, Gotehus & Berg Tveito (2020), sid 16 samt 22.

⁹ Se Shaw & Charsley (2006).

¹⁰ Hamamy & Alwan (2016), Agha (2016), Weimer (2019). Det finns även forskning (Shaw, 2009) som indikerar att kusinäkenskap i vissa fall kan säkerställa stöd och trygghet för personer med funktionsnedsättningar eller kroniska sjukdomar, då begränsningarna är kända inom slakten på förhand.

¹¹ Samtidigt bör man fundera över om just denna lojalitet kan innebära en lägre benägenhet att anmäla eventuellt våld i relationen.

¹² Sajjad (2011b), Shaw & Raz (2015a).

Vad beträffar samhällseliga insatser för att förebygga äktenskap mellan nära släktingar identifierar NOVA-rapporten två huvudsakliga spår: genetisk vägledning samt lagstiftning. Tillgång till adekvat vetenskaplig rådgivning är självklart i flera länder och utgör en viktig rättighet. Samtidigt menar flera forskare att ett alltför starkt fokus på genetik i debatten kan bidra till stigmatisering av berörda individer, men också hela grupper och specifikt de familjer där det finns barn med funktionsnedsättningar.¹² Rapporten ger exempel på studier som indikerar att föräldrar kan undvika att be om genetisk vägledning på grund av den negativa bild som ges av dem i debatten och risken för att ses som ansvariga för eventuella problem,¹³ samt att stigma kopplat till funktionsnedsättning kan innebära att föräldrar underkommunicerar och normaliserar vissa genetiska tillstånd och sin genetiska historia.¹⁴ NOVA-rapporten konkluderar att det fortfarande behövs mer kunskap om vilka implikationer sådana processer har för berörda personer och deras barn, exempelvis hur stigmatisering hänger samman med upplevelser av utanförskap.¹⁵

När det gäller lagstiftningen kan den dels användas för att förbjuda en viss typ av äktenskap, vilket då omfattar alla i befolkningen, dels reglera vilken typ av äktenskap som utgör skäl för uppehållstillstånd vid anhörginvandring. Det är framförallt genom den senare varianten man försökt komma åt praktiken, och exempelvis i Danmark är huvudregeln att äktenskap mellan nära släktingar inte kan ligga till grund för uppehållstillstånd då de antas vara ofrivilliga. Kan man vid prövningen visa på motsatsen finns möjlighet till undantag.¹⁶

Två forskare som kritiskt diskuterat hur problematiken med äktenskapstvång kan tas i bruk politiskt utifrån repressiva intentioner, alltså att myndigheter driver frågan i syfte att legitimera en mer restriktiv eller hårdför migrations- eller integrationspolitik, är Sherene Razack och Anja Bredal. Razack (2004) har undersökt hur Norge hanterat frågan om tvångsäktenskap och våld mot kvinnor i muslimska miljöer, och pekar på att problematiken kulturaliserats på ett sätt som gett upphov till stigmatisering och kontroll av vissa befolkningsgrupper vilket hon menar ligger i linje med en övergripande tendens på europeisk nivå. Bredal (2005, 2011) illustrerar hur den politiska debatten om behovet av att skydda våldsutsatta kvinnor "sömlöst" blandas med talet om att skydda nationens gränser, och ställer frågan om vad som egentligen är huvudsyftet. Just Bredal citeras av NOVA-rapportens författare som menar att hennes poänger är överförbara på debatten om kusinäktenskap (sid 85).

I den norska rapportens avslutande konklusion identifieras kvarstående forskningsfrågor. Här lyfts behovet av mer kunskap om huruvida regleringar på området faktiskt kan begränsa rätten att själv bestämma över sitt eget liv och vem man ska gifta sig med, samt om hur stigmatisering hänger samman med upplevelser av utanförskap (sid 87, min översättning).

Sammanfattningsvis är äktenskap mellan nära släktingar en vanlig företeelse i stora delar av världen även om den tycks vara på nedåtgående.¹⁷ Det som framstår som onaturligt i ett sammanhang kan vara norm i ett annat. I dagsläget beräknas så mycket

¹³ Shaw & Hurst (2008).

¹⁴ Ali m fl. (2012).

¹⁵ Five Aarset, Gotehus & Berg Tveito (2020), sid 87.

¹⁶ Se 9 § första och elfte styckena danska udlændingeloven, samt notat 2008/4139-229, Familiesammenføringskontoret (16. oktober 2009).

¹⁷ Five Aarset, Gotehus & Berg Tveito (2020), sid 39.

som en knapp majoritet av alla äktenskap globalt vara arrangerade,¹⁸ och relationer behöver inte vara ofrivilliga eller kärlekslösa bara för att de organiseras med hjälp av släktingars inblandning. Den refererade norska kunskapsöversikten visar på komplexiteten i frågan genom att beskriva en stor variation i motivationer, attityder och erfarenheter mellan personer beroende på kön, generationstillhörighet och uppväxtland, och det betonas att familjer och slätkollektiv inte kan förstås som homogena grupper där alla är överens om vem som ska gifta sig med vem.¹⁹

OMFATTNING

Frågan om giftermål mellan kusiner har blivit alltmer aktuell i svensk politisk diskurs, men förutom regeringens utredning är ämnet inte närmare undersökt och det är svårt, om inte omöjligt, att uttala sig kring omfattningen av fenomenet både i en svensk kontext och globalt. En anledning är att länder oftast inte för någon statistik över detta, en annan att definitionen av släktskap kan vara flytande, och att det inte går att urskilja utifrån terminologin vem som är en kusin i första led, en syssling och så vidare. Dessutom kan endogami (att gifta sig med någon från den egna gruppen eller släkten) och konsangvina äktenskap (alltså mellan släktingar genom blodsband) i flera generationer innebära att man är släkt på flera olika sätt. Relativt samstämmiga beräkningar uppskattar att minst tio procent av äktenskapen globalt är ingångna mellan kusiner eller sysslingar. Vidare citeras ofta en uppgift om att mellan 20 och 55 procent av äktenskapen i Mellanöstern, Nordafrika och Centralasien ingås inom släkten. Vid försök att spåra ursprunget till detta påstående syns att många skribenter hänvisar till samma källa; en artikel publicerad i tidskriften *Reproductive Health* 2009 som redogör för kusin- och sysslingäktenskap i arabvärlden.²⁰ I artikeln återfinns en tabell över länder där prevalensen återges i procent.

När det gäller fenomenet kusinäktenskap är det ofta just arabvärlden som lyfts som exempel. Som ovan nämnda artikel redogör för, uppvisar flera av dess länder några av världens högsta siffror gällande förekomst av giftermål med nära släktingar. Även om de har en muslimsk majoritetsbefolkning är kusinäktenskap inte en företeelse som går att förklara med hjälp av religionen, då det förekommer i flera andra religiösa grupper i samma område, däribland hos kristna libaneser, jordanier och palestinier.

Det är dock inte bara arabvärlden som är relevant att fokusera på. Pakistan anses ha den högsta förekomsten av kusinäktenskap globalt (runt 65 procent av alla äktenskap i landet) följt av Indien (55 procent). Andra icke-arabiska länder där kusinäktenskap är vanliga är Afghanistan (40 procent), Iran (30 procent) och Turkiet (20 procent),²¹ och det rapporteras också om relativt hög frekvens inom vissa grupper i andra delar av världen som Sydamerika och Subsahara. Sedvänjan förekommer allra mest i traditionella samhällen på landsbygden och kopplas ihop med fattigdom och låg utbildningsnivå. Faktorer som anses ha betydelse för minskning av giftermål mellan nära släktingar är högre utbildningsnivå bland kvinnor, minskat barnafödande vilket i förlängningen innebär färre möjliga släktingar att välja mellan, urbanisering och förbättrad ekonomi samt ökad insikt om negativ genetisk påverkan på barnen.²²

¹⁸ Underlag från Statistic Brain Research Institute, refererat på Wikipedia.

¹⁹ Five Aarset, Gotehus & Berg Tveito (2020), sid 57.

²⁰ Tadmouri m fl (2009).

²¹ Iqbal m fl (2022).

²² Tadmouri m fl (2009).

Den tidigare refererade NOVA-rapporten beskriver en "klar nedgång" (sid 39–40) av äktenskap mellan nära släktingar bland både första och andra generationens invandrargrupper i Norge, något som sätts i samband med generella förändringar i äktenskapsmönster och familjepraktiker vid migration. Forskning som lyfts i rapporten visar att liknande minskningar har skett även i andra europeiska länder, oftast utan att några särskilda åtgärder satts in. Vidare beskrivs en "sjunkande tendens" (sid 41) när det gäller äktenskap mellan nära släktingar i övriga Skandinavien, men det konstateras samtidigt att grannländerna inte har gjort mätningar av omfattningen på samma sätt som man har i Norge.

NOVA-rapportens slutsats om bristande underlag i grannländerna bekräftas genom de uppenbara svårigheterna med att få fram tillförlitliga siffror över kusinäktenskap i Sverige. För det första förs ingen statistik i detta syfte. Det man kan undersöka är Statistiska centralbyråns flergenerationsdatabas, upprättad 1947, som gör det möjligt att analysera familjerelationer och därmed kusinäktenskap. Det gäller dock bara svenskfödda personer med svenska föräldrar, eftersom släktskapsrelationer i generationer som inte omfattas av databasen inte syns. I den svenska folkbokföringen saknas i regel uppgifter om far- och morföräldrar när det gäller första och andra generationens invandrare. Enligt en drygt tio år gammal undersökning grundad i uppgifter från denna databas fanns det i åldersgruppen 20–39 år ett femtiotal äktenskap mellan kusiner i Sverige (hit räknas även samborelationer där det finns gemensamma barn).²³ Detta motsvarar ungefär en på tiotusen parrelationer.

Men en sådan siffra säger inte särskilt mycket om den egentliga förekomsten av äktenskap mellan nära släktingar, eftersom Sverige har haft en stor invandring från länder där förekomsten är mycket vanligare än här. Många människor har alltså kommit hit som gifta med en nära släkting vilket inte syns i den databas som nämns ovan.²⁴ Det finns också forskning som indikerar att traditionen upprätthålls även efter migration.²⁵ I undersökningar från olika länder framkommer dock skilda tendenser. I Storbritannien har en longitudinell studie på 14 000 mödrar och barn visat att förekomsten av kusinäktenskap bland pakistanska invandrare ökat över tid från en generation till nästa,²⁶ medan man funnit motsatta resultat bland pakistanier i Norge.²⁷ I Danmark har sådana äktenskap blivit alltmer sällsynta efter att staten blivit restriktiv med att erkänna giftermål mellan kusiner som grund för anhöriginvandring då dessa äktenskap förknippas med föreställningar om ofrihet och tvång. De medicinska aspekterna har också diskuterats där under längre tid.²⁸

Varken Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen eller Statistiska centralbyrån har någon information om hur många kusinäktenskap som kan finnas bland invandrare i Sverige.²⁹ I regeringens utredning (sid 121) nämns dock ett pågående forskningsprojekt vid Högskolan i Skövde som syftar till att kartlägga i vilken utsträckning kusinäktenskap förekommer i Sverige samt undersöka medicinska och ekonomiska konsekvenser av sådana äktenskap.

²³ Sundström (2010).

²⁴ Intervju med Erling Häggström Lundevaller, universitetslektor i statistik vid Handelshögskolan vid Umeå universitet, i Sveriges Radio den 18 februari 2022.

²⁵ Shaw & Raz (red.), 2015.

²⁶ Robinson (2012).

²⁷ Höjer (2020).

²⁸ Søndergaard & Holm Andersen (2009).

²⁹ Höjer (2020).

Tidigare studier som omfattar personer som själva är gifta med kusiner fokuserar i första hand på inställningen till de medicinska risker som sådana äktenskap kan innebära för barnen. Föreliggande kvalitativa studie fokuserar dock på upplevelser av kusinäktenskap ur ett inifrånperspektiv, något som undersökts betydligt mindre och som det i princip saknas forskning kring, inte minst i en svensk kontext. Den ansvariga forskaren och rapportförfattaren har visserligen i tidigare studier (Baianstovu m fl. 2019, Cinthio 2023) intervjuat personer som har erfarenhet av att leva i äktenskap med en kusin, men detta har inte varit fokus för själva undersökningarna.

RESULTAT

EGNA ERFARENHETER

Intervjuresultaten har sorterats in under olika tematiska rubriker. De tolv intervjupersonerna presenteras i de allra flesta fall med förkortningen IP samt en siffra mellan 1 och 12. Något enstaka citat saknar sådan sifferangivelse då innehållet är så pass specifikt att det inte ska kunna kopplas samman med personens övriga framställningar. Intervjuaren (Hanna Cinthio) presenteras med initialen H. Om personnamn nämns i citat är de utbytta mot initialerna X, Y eller Z.

Frivillighet

Nio av de tolv intervjupersonerna beskriver hur de ingått sina äktenskap frivilligt och utan tvång, även om omständigheterna har sett olika ut.

Och från mitt håll så var jag ju äldre, jag var ungefär 29 då när vi träffades, så att det... Men innan dess har det inte varit någon tanke att jag skulle gifta mig, och min mamma tvingade mig inte heller om man säger så, att det är dags liksom. Så att det var jag själv som bestämde, ”ja men det är hon som jag vill”... Så.

(IP 3)

Någon enstaka har vuxit upp med en ganska nära relation till den kusin de sedan gifte sig med, men majoriteten berättar att man träffats först senare i livet och inte känt varandra särskilt väl utan bara känt till varandra – om ens det.

H: Så ni hade träffats när ni växte upp?

IP 1: Jaja, men det var en lång lång tid innan.
När vi var små.

H: Så du hade lite koll på att "hon finns"...

IP 1: Nä alltså jag hade nästan glömt bort henne.

Så jag visste inte ens att hon fanns. Men vi var på besök, och då började mammorna prata, och... och det blev som det blev. Så jag visste inte ens om att hon typ fanns då, eller att hon hade blivit vuxen eller något liknande.

...och där bodde min farbrors familj som jag aldrig hade träffat innan. Jag hade aldrig hört talas om dem, jag visste inte vem de var. (...) Och de visste knappt att vi existerade. Mina föräldrar är ju politiska flyktingar, så våra familjer som bodde kvar i hemlandet pratade inte om oss, nämnde inte våra namn och diskuterade inte oss framför sina barn. (IP 7)

Drygt hälften av intervjupersonerna beskriver att kusinäktenskap varit vanligt i deras släkt åtminstone i tidigare generationer, medan resten inte haft egen nära erfarenhet av detta. Tre av kvinnorna säger att deras föräldrar snarast var emot äktenskapet, eller åtminstone tyckte att de borde vänta längre och tänka efter ordentligt. "Jag kan tänka mig att det finns tvångsäktenskap, och det tycker jag är för jävligt, men i mitt fall och i min familj så var det omvänt", säger IP 7 som själv fick argumentera för att få sina föräldrar att ta hennes vilja att gifta sig med en kusin på allvar. Hon berättar att föräldrarna "...tyckte ju att det här var något konstigt, och de tänkte att det här var någonting som skulle gå över, att det var en tonårsförälskelse...". En annan av kvinnorna berättar:

Nä, på mitt håll var det nog mer att de frågade "är du säker", liksom innan jag... jamen typ, det var nog mer att de ställde, att de ifrågasatte mer för att jag fortfarande var ung, så jag fick nog mer det istället och typ fick övertyga, "jamen jo, jag är säker"... Så var det från mitt håll.

(IP 2)

Den tredje kvinnan som beskriver en liknande situation blir upprörd över antagandet att det måste handla om tvång: "När folk säger: 'Ja, föräldrar tvingar...' Nej! Ni hör inte från alla! Ni hör inte från alla." (IP 4).

En man beskriver hur kärleken utvecklades i hemlighet genom brevväxling mellan honom och hans kusin som bodde i ett annat land, och att föräldrarna inte visste något förrän han valde att berätta för dem att de ville förlova sig.

Det gick ganska fort faktiskt. Och utan – jag måste bara säga det här, eftersom jag vet vad det handlar om – inblandning av någon släkt eller så. Mina föräldrar visste inte ens om det. För de var ju i ett annat land. Så det gjorde vi helt på egen hand.

(IP 8)

Ett par som gift sig i ett annat land för mer än fyrtio år sedan, och som intervjuas tillsammans i sitt hem, beskriver hur det gick till. Kvinnan (X) hörde sin bror samtala med sin fru utanför dörren om kusinen (Y):

"Kan du fråga X, vill hon gifta sig med Y?". Och hans fru frågade: "om X vill inte?". Då han sa "Absolut hon får inte gifta, gifta bort henne, bara hon ska vilja själv!". Det är andra bröder också, de har frågat. Om pappa... vi har stora... det var han som mycket bestämde över familjen, men pappa tyckte mycket om Y. Han sa: "X får inte gifta sig så, nu". Men sen när han visste att det var Y, han själv blev jätteglad. Y är väldigt populär hos hela släkten, hela familjen. Han är väldigt snäll. (...) De tyckte om mycket honom, alla. De alla blev glada när vi ville gifta oss. (...) Och sen vi träffades utanför, utan dem också, det är inte så mycket, bara till exempel vi sitter och pratar, men de sa det är helt okej, vi kan sitta tillsammans, vi kan planera hur ska vi ha bröllop, hur ska vi göra...

(IP 11)

Tvång

Tre av de tolv intervjupersonerna, alla kvinnor, har uttalat negativa erfarenheter av sina äktenskap med kusiner. Två av dem, bägge födda och uppvuxna utanför Sverige, berättar att kusingifte varit mycket vanligt i deras släkt, och beskriver hur de strax innan tjugofsåldern blivit tvingade att gifta sig och inte haft någont att säga till om – de hade inte ens fått någon förvarning innan förlovningen utan överraskades genom ett beslut som redan var fattat.

Jag visste inte ens att jag skulle gifta mig. En dag kom bilarna, tut tut, och jag tänkte, vadå bröllop? Vem gifter sig? När bilarna kom hem till oss fick jag reda på att det var jag. (...) Jag grät men de hade redan beslutat. (IP 5)

Det var från mina föräldrars sida och hans föräldrars sida de kom överens att det skulle bli äktenskap mellan oss. Mina tankar gick inte åt det hållet. Jag kom tillbaka till byn efter att ha varit borta, och då kom mina väninnor och berättade att vi blivit förlovade. Varken jag eller han visste om det.

(IP 9)

De berättar gripande, på sina olika vis, om att de inte hade en aning om vad äktenskap innebar och om svårigheten i att behöva vara fysiskt intim med en person de inte själva valt.

Jag kan säga på en gång. När jag var tillsammans med honom äcklades jag. Jag kräktes varje gång efter våra samlag. Vi visste ingenting vad våldtäkt betyder och sådana saker. (...) Jag blev tvungen. De tvingade mig. Jag ville inte ens ta av min brudklänning eftersom jag var så jävla rädd och skakade och darrade. Men de tvingade mig. Det blev så. Jag äcklades varje gång. Jag kräktes. Han brukade fråga mig efter varje gång vi hade samlag varför jag hade hat mot honom.

(IP 5)

Ovanstående intervjuperson säger att hon fungerade som en "slavarbetare" hos sin svärfamilj efter att hon kom till Sverige och att hon utsattes för våld av maken genom hela äktenskapet. Hon uttrycker att hennes liv blivit "ett helvete" genom detta. En gång när hennes dotter var liten, berättar hon, gick hon till socialen för att få hjälp i sin svåra situation, och "...försökte förklara för dem men de sade att de hade stängt, det var lunchtid, och att jag skulle komma tillbaka senare." Hon är idag frånskild, och säger: "Det är ingen som bestämmer över mig. Jag svarar inte till någon. Jag tycker att alla ska leva sitt liv som man vill själv. Jag vill inte leva andras liv, jag vill leva mitt liv, som jag vill. (IP 5)

Den andra lever fortfarande med mannen hon blev bortgift med, och som inte heller han önskade ingå äktenskapet. Hon säger att hon inte behövt dölja sina känslor kring det hela, att hennes make är medveten om dem och att han delar dem. Hon beskriver att deras liv tillsammans präglats av ömsesidig respekt, men inte av kärlek: "Som kusin har jag alltid älskat honom, men som min man har jag aldrig gjort det." (IP 9).

De får bägge frågan om kärlek, och vad ordet betyder för dem. Den ena svarar:

Jag har aldrig haft den där kärleken i mitt liv. Jag vet inte ens hur det är, hur det känns. Jag tänkte bara på mina barn, deras skola, deras uppfostran. Jag levde bara för mina barn, för att de ska lyckas och ha en bra framtid. Ja, jag älskar mina barn och barnbarn och min svärdotter som är en pärla. Jag älskar dem i stället. Från mina barnbarn får jag den kärleken. Men från en annan person... när folk berättar, jag förstår inte. Jag vet inte hur det känns. Vi var bara hemma, vi fick inte prata med någon man. Det är en liten ort. Vi hade inte sådana möjligheter, när man inte ens kan titta på någon man. Hur ska man ha den där kärleken när man inte ser någon?

(IP 5)

Den andra kvinnan, studiens äldsta intervjuperson som närmar sig nittio, berättar att hon i sin ungdom

...älskade en person, men det var på avstånd. Jag hoppades att jag kunde vara med honom, men det blev inte så. Och ibland drömmer jag på nätterna om den killen som jag älskade! Jag vet inte om han lever fortfarande.

(IP 9)

Den tredje kvinnans historia är delvis annorlunda. Hon har vuxit upp i Sverige och berättar om en barndom präglad av våld och övergrepp från vuxenvärlden; med tiden även sexuella sådana från styvfaderns sida. När missförhållandena i hemmet kom till myndigheternas kännedom var hon själv i nedre tonåren. Vuxna runtomkring, både släktingar och ledare i den församling familjen tillhörde, gav henne skulden för problemen. Att hennes mamma i detta läge försökte gifta bort henne med en kusin tolkar hon själv som en desperat handling för att "bli av med" en dotter som utgjorde en belastning i hemmet och orsakade skam för familjen. Intervjupersonen menar att det inte funnits någon tradition av kusingifte i släkten sedan tidigare. Att det blev just en kusin var mindre relevant – det hade lika väl kunnat vara någon annan kille, säger hon, men nu kunde mamman "slå två flugor i en smäll" genom att lösa problem både för sig själv och för sin syster vars son intervjupersonen till sist pressades att gifta sig med utomlands för att hjälpa honom ur en svår situation.

Så att då kände min mamma så att, "suck", då blev det jobbigt för henne, att folk snackar, så att då måste hon bli av med mig på ett annat sätt för att jag ska ju inte liksom flytta hem. Så hon säger ju vid ett tillfälle att "ja, men, vi ska till..." Hon pratade om giftermål och en utlandsresa, för att han bodde ju där, "ja men din kusin som bor där", och så pratade hon faktiskt om giftermål, och jag bara "absolut inte, jag kommer ju fan inte gifta mig med min kusin, är du dum eller?" sade jag, "det gör jag bara inte". (...) Vad var han, om jag var femton så kanske han var sjutton eller nåt sånt. Så jag bara "absolut inte, då vill jag inte åka dit". Och sen så ändrade hon på det, och hon hade pratat ihop sig med min moster, för de ville ju också bli av med honom. För att han var nåt problembarn där. De hade ju inte koll på honom. Så de tänkte "vi skickar honom till Sverige för han är ute på gatan mycket, han kanske hamnar snett och så". Jag visste ju inte att de hade pratat ihop sig. Så hon bara "nä nä men okej, vi skiter i det, men jag tänker att vi kan åka på semester jag och du, för vi behöver ändå komma varann lite närmare och vi kan få egentid och sånt", och jag tänkte "wow, det har aldrig kommit från henne". Nu skulle vi bara dit för att semestra, och ha lite tid för vi träffas ju aldrig, jag bor ju inte längre hemma så vi träffades ju aldrig då. Och då blev jag ju givetvis jätteglad då för jag aldrig hänger med min mamma, så det blir ju jättetrevligt tänker jag ju då, att jag får vara med henne. Vi kommer dit, inget snack om det alls på flyget eller innan och så, och så fort vi landar då, så ska jag gå in och duscha, och så säger... jag tror min moster då, bara "jaa, det här med giftermålet", och jag bara "vilket giftermål? Alltså vad fan, vad snackar du om? Är du helt dum i huvudet, har du lurat hit mig? Du har ju sagt att det inte ska bli nånting!"

(IP 12)

Trots protesterna ingicks äktenskapet efter mycket tjat från mamman och mostrarna. Äktenskapet ledde dock inte till någon fysisk närhet (även om killen, som hunnit förälska sig, insisterade på detta, vilket intervjupersonen beskriver som väldigt obehagligt) utan blev "bara på papper". När killen efter ett tag tog sig till Sverige uppstod problem med att registrera förbindelsen eftersom båda var minderåriga. Han lyckades få stanna kvar på annat vis, och det blev aldrig något av att leva ihop, men erfarenheten av att råka ut för detta som femtonåring beskrivs fortfarande som traumatisk. På frågan om ifall hon minns känslorna kring sin upplevelse av att inte ha något att säga till om svarar intervjupersonen:

Ilska. Alltså ilska mest för att hon har lurat mig, men även ilska över att – jamen du bryr dig inte ett skit om vad jag känner, eller tycker, eller... Alltså jag var så jäkla arg. Ilska, mest ilska. Och så besvikelse. Ännu ett bevis på att du älskar ju inte ens mig. Du skiter fullständigt i vad jag känner, eller hur jag mår, eller vad jag tycker om detta. Du ska få din vilja igenom... alltså, på min bekostnad, liksom.

(IP 12)

Förälskelse och kärlek

Flera av de nio intervjupersoner som gift sig frivilligt talar uttryckligen om stark förälskelse som inte gått att hindra. Två av dem, som bägge vuxit upp i Sverige, säger båda att de från början var väldigt negativa till kusinäktenskap som företeelse och aldrig någonsin tänkte att detta skulle bli aktuellt för dem själva. "Ja, där fick jag!", säger IP 2 och skrattar. "För att det nej, det finns inte, det kommer inte att hända mig. Nej. Absolut inte. Så jag har varit väldigt sån liksom, under hela min uppväxt, men ja. Det blev så!". De mötte sina blivande partners först som unga vuxna då de på egen hand besökte släktingar i föräldrarnas tidigare hemländer och varken de själva, deras föräldrar eller deras blivande partners hade någon tanke på att det skulle kunna bli fråga om en sådan relation – tvärtom.

Och det intressanta är att han, min kusin... Redan första kvällen vi träffades så hade vi en diskussion, jag och han. Han sade att han aldrig i livet skulle gifta sig med sin kusin. Då svarade jag honom att "usch, vad äckligt, det skulle jag aldrig göra heller. Det skulle jag aldrig kunna tänka mig". (...) Och det var väldigt bra, för på något sätt så avväpnade det allt. Jamen då kan man umgås utan att det liksom...

(IP 7)

De beskriver hur de brottades med kluvna känslor och "kämpade emot" när de efterhand insåg att de verkligen blivit förälskade i en kusin, och de har genom åren tänkt mycket på hur negativt personer i omgivningen ser på denna typ av äktenskap. Bägge lever fortfarande ihop med sin kusin sedan tiotals år och talar om sina partners som sitt livs stora kärlek.

Just detta med att inte ha känt varandra genom hela barndomen beskrivs av flera intervjupersoner som en förutsättning för att bli kär. De jämför mellan kusiner som vuxit upp på samma ställe och kusinerna de först träffat i vuxen ålder, och menar att det inte hade varit tänkbart att förälska sig i någon ur den första kategorin.

IP 2: Min mammas släktingar bor ju liksom här. Och det är ju dem jag är uppvuxen med. Medan på pappas sida, som inte bor här. Dem har jag inte haft så stor kontakt med. Så att det är liksom... ja men som du säger. Man vet vilka de är, och liksom inte så mycket mer.

H: Man känner till dem men man känner dem inte?

IP 2: Ja, precis, precis. Så jag har ju en annan relation till mina kusiner som jag är uppvuxen med här i Sverige.

H: Tänker du att det hade varit en annan sak, om det hade varit aktuellt med en kusin som var här? Hade det kunnat bli...?

IP 2: Näää. För att här ser jag dem som syskon.

De övriga ger olika bilder av detta med förälskelse. En kvinna säger att hon, trots familjens skepsis, själv insisterade på att förlova sig med sin äldre kusin som hon kände väl för att hon "trodde det är kärlek", men att hon senare förstått att det hon egentligen sökte var trygghet. När hon efter några års äktenskap insåg att hennes känslor inte räckte till, skilde hon sig från mannen.

Två intervjupersoner – bägge män – ger en något pragmatisk beskrivning av sina resonemang bakom beslutet att gifta sig. Det viktigaste var inte stundens förälskelse, menar de, utan att hitta en partner som man kan känna samförstånd med för att skapa en hållbar relation vilket kan vara lättare om man tillhör samma släkt. Kärleken har kommit efterhand och vuxit sig starkare med tiden. "Kärlek är viktigt", säger en av dem, "men jag tycker giftermål är som ett projekt, och kärlek är viktigt för att det ska fungera, men oftast är där så mycket annat som påverkar mer för att ett giftermål ska fungera och fortsätta." (IP 1). Den andre berättar hur relationen vuxit fram över tid:

Vi var inte kära, om vi ska vara ärliga, och vi hade inte flera år tillsammans liksom. Men jag kände henne från barndomen och visste att hon fungerade för mig. Så jag lät henne fundera på det, om hon ville följa med mig... för hon bodde i hemlandet. Då fick hon tid att tänka liksom... Och så lyckades vi, faktiskt. Efter ett år när vi förlovade oss gifte vi oss sedan. Och det var till en början, du vet hur det är i början av en relation och så, allt fungerar inte jättebra. Men det är bra, vi är gifta nu i mer än nitton år och har en dotter som är nästan tjugo nu.

(IP 6)

Paret som varit gifta i mer än fyra decennier ger bägge en bild av en tidig ömsesidig förälskelse och av ett äktenskap präglad av djup kärlek som hållit i sig trots många svåra upplevelser på vägen. Under intervju tillfället rör de ofta ömsint vid varandra, skojar och flirtar. De har haft tur, säger de – inte många i deras generation fick möjligheten att gifta sig på samma sätt, med någon man redan tyckte så mycket om.

Ja, ja, ja, jag älskade honom! I mig själv, det är inte bara... Jag tänkte hela tiden på honom! Jag lovar, jag älskade honom! I hela mitt liv, jag älskade, jag var kär i en person som han. Som sjutton-åring i mitt land, det är inte vanligt. Den tiden, för mer än 40 år sedan. Det är inte vanligt att man ska vara kär i folk så mycket.

(IP 11)

Skilsmässa

Att man ska kunna skilja sig när ett äktenskap inte fungerar, oavsett om det gäller kusiner eller ej, säger alla intervjupersoner att de håller med om.

Jag känner till flera där det känns som att det är en bunden grej. Tjejen eller kvinnan blir misshandlad tyvärr, hennes röst blir inte hörd. Hon fortsätter liksom leva i det och alla säger att det kommer ordna sig, bara ha tålamod. Men det är bara skitsnack. (...) Det är många som har skilt sig för att det inte har fungerat, och det ska vara så tycker jag. Man ska kunna säga ifrån och gå vidare.

(IP 6)

Bland de fyra personer, en man och tre kvinnor, som inte längre lever med sina kusiner varierar erfarenheterna. Mannen beskriver hur han och hans fru försökte få relationen att hålla under många år, men att de till sist i samförstånd valde att gå olika vägar och nu är omgifna på varsitt håll men fortfarande vänner. Reaktionen blev "mycket känslomässig i hemlandet" till en början, och han beskriver hur släktingar försökte medla mellan paret, men eftersom de båda hade tänkt igenom beslutet och var överens gick de vidare med skilsmässan ändå och allt blev bra till sist.

En av de kvinnor som giftes bort mot sin vilja beskriver att det först var när mannen träffade en annan som skilsmässa blev aktuellt – själv kunde hon inte ha lämnat honom: "Absolut inte. Jag var jävligt rädd. Om han inte hade lämnat mig hade jag inte vågat." (IP 5). En kvinna är än i dag osäker på om hon verkligen är frånskild rent juridiskt, och beskriver sin känsla när hon långt senare i livet tillsammans med sin nuvarande make skulle besöka det land där hon en gång blev bortgift som tonåring med en kusin:

Jag skulle åka dit med min man och fick sån panik – tänk så är jag fortfarande gift med honom där? Jag bara tänkte "herregud". Vi åkte och det hände ingenting, men jag mådde så dåligt när vi var där. Tänk om något händer, "varför är du här med en annan man? Nu får du dödsstraff", liksom. (...) Att vi blev gifta är jag säker på. Och jag vet ingenting om någon skilsmässa.
(IP 12)

Den fjärde frånskilda personen berättar att hon, precis som när äktenskapet inleddes, själv var den som bestämde att det skulle ta slut:

Jag gick själv... vet du vad, jag ska berätta. Den dagen, det var mars månad eller april månad. Du vet den här domstolen... Tingsrätten! Man kunde hämta blankett. Det fanns inte på Internet då. Jag hämtade blankett och jag betalade pengar, sen jag kom hem och skrev under. Han skrev under, och vi skickade. Inte min pappa, ingen visste om det. När jag fick beslutet, jag gick till mina föräldrar: "Ja, jag är fri från honom nu". (...) Min pappa sa till mig: "Ja, det är ditt val, du fick välja. Från början till slutet."
(IP 4)

Nästa generation

I några intervjuer berörs frågan om ifall de egna barnen har haft funderingar kring att deras föräldrar är kusiner. "Ja, vi pratade om det också", säger IP 11. "Jag säger bara: 'jag älskar pappa!'. De vet att vi är kära i varandra." IP 4 berättar att hennes barn ställt frågor om att föräldrarna är kusiner, och att de sagt till henne att man kan få sjuka barn, men att hon då betonat att det inte är förbjudet, att de själva ju inte fötts med några problem och att man kan få sjuka barn oavsett vem man gifter sig med. IP 6 säger att det i hans hem har varit "mycket diskussioner om hur och varför. Barn är nyfikna. De har inte så mycket erfarenhet, de är inte mycket i hemlandet."

En annan fundering som lyfts är hur de egna barnen kan påverkas av den intensifierade debatten om kusinäktenskap, och hur de kommer att känna kring ett eventuell framtida förbud som innebär att det sätt på vilket deras föräldrar lever ihop är något som inte accepteras. IP 2 säger:

Det är deras existens, ja. Och om till exempel jag upplever det som jobbigt, då vill jag inte ens tänka på hur mina barn kommer att behöva uppleva detta. Och det är också skrämmande. Hur tar man den diskussionen med dem om det liksom? Hur förklarar jag att... det är okej, fast landet de lever i säger att det inte är okej? Och för dem som är uppvuxna här, liksom känner sig som svenskar och... hur kan de skilja på de här tankarna och föreställningarna om vad som är rätt och fel när ett samhälle säger att det är fel liksom? Ja, det är tunga... det är tunga frågor.

Intervjupersonerna har även fått frågan om hur tankarna går kring de egna barnens framtida val av partner. Här varierar svaren, även om alla är överens om att barnen måste få bestämma själva. IP 9, en av de kvinnor som utifrån sin egen erfarenhet är mest negativ till kusinäktenskap, har ändå tre barn som alla själva valt att gifta sig med kusiner av kärlek. En annan av de tre kvinnor som tvingats till äktenskap får frågan om ifall hennes barn vet om hur hennes liv sett ut, och säger att hennes barn "...vet allting. När de frågade berättade jag hur det hade gått till. (...) Jag har sagt hela tiden till mina barn att de aldrig ska gifta sig med släkt". Även en kvinna som lever i ett lyckligt äktenskap med sin kusin sedan många år tillbaka säger att hon och hennes man absolut inte vill att deras dotter ska göra likadant i framtiden:

Om hennes föräldrar är kusiner, så ska hon verkligen inte gifta sig med kusiner. Det är väldigt känsloladdat för oss, det här ämnet. Det får ju inte bli andra generations och tredje generations kusinäktenskap, det är ännu värre liksom.

(IP 7)

En annan av intervjupersonerna berättar om sina barn:

IP 4: Min dotter hon säger: ”jag ska aldrig gifta mig, varför ska jag gifta mig, jag lever mitt liv...”. Jag bara: ”Okej, kärleken har inte kommit än.” Men min son har varit förlovad med en, men de lämnade också det sen.

H: Men skulle du bli förvånad om något av dina barn skulle gifta sig med en kusin?

IP 4: Jag bryr mig inte. De har kusiner här, i andra länder i Europa. De åkte ju. Och jag önskade att de ska...! (Skrattar.) Inte för nånting... Men jag känner hur de är uppfostrade där, det är det.

H: Så det skulle vara en trygghet för dig?

IP 4: Ja. Att min dotter hamnar på ett ställe, ingen droger, du vet, inget... nåt skit. Det är det som är bra. Du vet hur jag är, och jag vet hur du är. Om du frågar om min bror, jag kan svara. Men om du frågar om min granne, jag känner människan, men jag vet inte vad hon gör hemma.

Några intervjupersoner nämner närhetsaspekten när de funderar över de egna barnens inställning.

H: Om något av era barn skulle fatta samma beslut, skulle ni ha någon tanke om det då?

IP 2: Svår fråga, jag tror inte det, och det är väl samma sak där, för jag tror inte de skulle göra det med slakten de är uppvuxna med här, de har liksom en bra relation, sen kanske vi då, om det är slakten...

IP 3: Vid sidan. Jag tror dem man växer upp med, de träffas ju ganska ofta, de växer ju upp tillsammans...

H: Det blir det där nära som vi pratade om? Att det känns för nära?

IP 2: Ja men precis.

IP 3: De skojar, de hänger med varandra... De är som bröder, som syskon.

IP 2: Men sen om det skulle vara i framtiden... ja, nä, jag har ingen åsikt. Jag tänker bara att hon är så liten, hon får inte gifta sig än... (Alla skrattar.)

IP 10 säger att han och hans fru "...har frågat barnen om de vill nån gång gifta sig med nån kusin. De har kusiner här. Men de blir såhär: Nej, vi växte upp med varandra, vi är för nära varandra." Hans fru berättar att släktingar från hemlandet har frågat om att gifta sig med deras barn, och att hon först tog upp detta med de egna barnen, men

...sedan, när jag kände att de mår illa när jag pratar om det, jag har slutat. Jag ska aldrig fråga dem. För att när man tänker på sig själv, hur jag älskat en person som jag lever med hela livet... men om man älskar inte varann, hur ska man leva? Det är det jag tänker, de får välja. Livet är väldigt kort, inte så långt!

(IP 11)

POSITIVT OCH NEGATIVT MED KUSINÄKTENSKAP

Positiva aspekter

I intervjuerna ställs frågan om huruvida det finns någon särskild fördel med att vara gift med en kusin. De tre kvinnor som citeras under den tematiska rubriken "Tvång", och som själva gifts bort med kusiner mot sin vilja, ser i princip inget bra med just denna typ av förbindelse. De övriga nio intervjupersonerna reflekterar kring olika aspekter som de menar kan vara särskilt gynnsamma eller värdefulla, och en sak som lyfts som positiv i ett par intervjuer är att man kanske anstränger sig extra mycket för att hålla ihop äktenskapet när man är gift med en kusin.

Jag tror det är en trygghet för båda faktiskt. Det är därför man föredrar oftast att man ska gifta sig med släkt och kusiner för att man tycker att man bryr sig lite mindre om varandras dåliga sidor och man kan offra lite mer för varandra, behålla relationen... och det är därför de rekommenderar, oftast då de äldre, att man ska försöka hitta någon genom familjen. För att det är mer hållbart likasom. (...) Hade det varit idag så hade jag kanske tänkt annorlunda, men jag tror att det är ju normalt att människor är inte alltid fasta i sina tankar i hela livet. Vi förändras hela tiden, och även kärleken till en människa kan också förändras om man inte är rädd om den genom tiden. Allt kan förändras och man måste hela tiden jobba för, för att bevara. Men i alla fall nu innan jag gör något, då tänker jag mer på konsekvenser och tänker på helheten och vad som kan hända jämfört med innan. Och samtidigt försöker jag att inte bara tänka för stunden och inte tänka bara på mig själv.

(IP1)

Ett annat argument som förs fram av flera intervjupersoner är att det kan finnas en viss trygghet i att gifta sig med en kusin jämfört med en person från en släkt man inte har lika mycket insyn i – man känner till den interna dynamiken och "vet vad man får" om man gifter in sig i en familj man redan har en relation till. "Man behöver inte vara rädd för att 'vem kan hennes farbror vara' eller 'vilka kommer jag att möta'", säger IP 8. "Den delen är redan avklarad och man vet hur man ska förhålla sig till släkten på hennes sida". Konflikter är mindre sannolika, menar vissa, och om sådana uppstår finns en vedertagen struktur för att lösa problemen. "De fördelarna som jag själv har erfarenhet av", säger IP 6, "är att det är lättare att kommunicera med dem, kusiner. Det är olika faktorer, till exempel när man gift sig och kan stödja och stötta. Det är samma kött och blod." Just detta med likheterna och att redan veta vad som gäller diskuteras dock med viss ambivalens i några intervjuer.

Det är också bekvämt, för jag har aldrig behövt lära känna en ny släkt, men jag kan känna att det kan vara lite synd, för då hade jag fått en lite annan... kanske kultur eller annan... Det är väldigt likt, liksom, de äter exakt samma mat som mina föräldrar äter, och de gör allt likadant. (...) Diskussionerna hemma hos dem liknar väldigt mycket diskussionerna hemma hos mina föräldrar.

(IP 7)

En man, som säger att det kan vara positivt att man redan känner till alla släktingar och vet vad som gäller när man gifter sig med en kusin, är inne på liknande tankar: "Men å andra sidan, om man själv är lite äventyrlig och vill upptäcka nya världar, så kanske är det negativt." (IP 8). Ytterligare en intervjuperson framhåller först en rad fördelar, exempelvis att man aldrig behöver känna sig "som en främling hemma hos någon", men fortsätter sedan fundera:

Men klanen, om man kan säga... Om man gifter sig med andra människor, så kanske växer den lite! (Skrattar.) Den här är negativ på något sätt. Att man hela tiden är lika, man sammanhåller sig. Man växer inte. Nu tillexempel, om vi har en svärdotter eller svärson... nu vi har två svärsöner som är svenskar, för oss. Nu känner vi att vi kan ha mera... det händer lite mera! Nya kontakter, lära känna nya människor... ja. Så det finns inte nånting som är bara bra i världen. Eller bara dåligt. Alltid det finns nackdelar och fördelar!

(IP 10)

Ett närliggande tema handlar om den säkerhet och det skydd det kan innebära att gifta sig med en kusin. En intervjuperson berättar att hans fru "...fick tips från sina bröder om att de kände mig och tyckte att jag var en bra kille. 'Du kommer vara i trygga händer med honom' sade de." (IP 6). En kvinna som får frågan om hon tycker det fanns något positivt med att mannen hon gifte sig med var hennes kusin svarar:

Ja. För jag känner honom. Eller, hans föräldrar också. Jag känner dem. (...) Plus, jag är inte rädd att han kommer behandla mig dåligt. För att jag känner hur han är. Och jag vet hur familjen är. Och på vilket sätt vi är som människor. (...) Man hör massor av folk: "ja, han slår kvinnan, han gör det, han gör det...". Men han kommer aldrig att säga fula ord om min pappa, min mamma, för att vi är... en. Han kommer aldrig kunna säga så om min pappa, vi är ju kusiner, hur ska han göra det? Det går inte!

(IP 4)

Flera uttrycker detta: att man kan känna sig säkrare på att ens svärfamilj vill en väl eftersom man tillhör samma stora helhet. ("En kusin kan äta av ditt kött", säger en av de intervjuade kvinnorna som själv blivit tvingad till äktenskap, "men han kommer aldrig att knäcka dina ben!".) Ytterligare en sak som tas upp som en fördel med kusinäktenskap är den gemenskap och värme som kan finnas i stora släktstrukturer som håller ihop:

Positivt är att jag har en större känsla för hans familj. Så när någonting händer i hans familj, alltså min svåger är inte bara min svåger, han är också min kusin, så jag har väldigt mycket känslor i det. När hans syskonbarn utsätts för någonting eller mår dåligt eller blir sjuka... jag känner att det får dubbel effekt, liksom. De betyder mycket för mig. De är ju min familj också. (IP 7)

Annars, det är bara bra. Så man blir mera... närmare mot varandra. (...) Det finns mycket fördelar! Tänk på barnen, alltså våra barn, när de är med min frus familj eller min familj, det är precis samma som när de är hemma hela tiden! Det blir mycket nära på det sättet. Du känner inte dig som en främling hemma hos någon. Barnen blir tryggare. (IP 10)

Och vet du, det livet de har, vem som helst önskar. Du vet, om jag lagar mat, och jag är gift med, vi säger, min farbrors barn. Jag skickar till hans föräldrar. De skickar till mig. Och den där skickar till dem. Och de där... du vet. Och ibland – ja, varför ska jag skicka till dig, idag jag är ledig och ni är lediga, kom, ni sitter hos mig, vi äter ihopa! Ja, och jag skäms inte att fråga min farbrors mamma eller någon. För att vi är, ja, som att fråga min bror eller min syster. Det spelar ingen roll. Vi är samma. (IP 4)

Närheten och självklarheten, som beskrivs i så positiva ordalag, kan dock ha vissa bak-sidor:

Det som är negativt är att mina föräldrar behandlar ju honom som deras son, ibland så kan jag tycka det är lite negativt för där är ju inga gränser för vad de kan liksom behöva ha hjälp med eller så. (...) De kan liksom vara sura på varandra framför honom, de kan bete sig precis som om han är en av mina bröder hemma. Där är inga gränser. Och samma sak med mig hemma hos dem.

(IP 7)

I två av intervjuerna berörs frågan om att tillhöra en liten eller marginaliserad folk-grupp och huruvida det kan påverka valet av äktenskapspartner. Den intervju-person som har mandeisk bakgrund säger att det är vanligt att mandéer gifter sig med varandra, även om det också finns många exempel på undantag från detta, men att även om folkgruppen är liten så försöker man oftast undvika nära släktingar. En annan intervju-person säger: "Kanske just för oss, vi vill gärna gifta oss med kusiner för att vi är en liten folkgrupp som är utsatt. Med våra rättigheter. (...) Identiteten vill vi gärna behålla."

Negativa aspekter

En aspekt som berörs i samtliga intervjuer är att nära släktskap mellan föräldrarna innebär viss ökad risk för genetiska sjukdomar hos barnen. Ingen av de intervjuade personerna har själva erfårit några sådana problem, men ett par av dem beskriver att de kände stark oro över detta under sina graviditeter. "När jag väl blev gravid var jag väldigt orolig att det skulle vara fel på barnet", säger IP 7. "Man pratar ju mycket om att kusunäktenskap kan leda till genetiska problem hos barn. Så jag är väldigt tacksam över att vi har ett friskt barn." En av de kvinnor som tvingades till äktenskap med en kusin säger: "Jag var under varje graviditet så jävla rädd för att något av mina barn skulle födas handikappat. Jag upplevde stress eftersom vi var släkt." (IP 5).

Övriga åtta intervju-personer som fått barn i äktenskap med en kusin säger själva att de inte känt så stark oro över just denna risk. En man beskriver "skrämselpropaganda" i hemlandet – folk som pratade om att man "kunde födas med en arm" och liknande. Han berättar att han, efter flytten till Sverige, konsulterade en expertläkare som sa att om risken att få barn med någon form av genetisk sjukdom eller missbildning i vanliga fall ligger på två procent, så är risken fyra procent när föräldrarna är kusiner. "Den här fördubblingen känns mycket", säger mannen, "men när han pratade om två och fyra procent så vet man att i alla fall 96 procent går bra. Och för oss gick det bra också." (IP 8). Några par har genomgått tester innan giftermålet för att utreda vissa typer av ärftliga sjukdomar – i flera länder är det ett krav för att få sin hindersprövning godkänd. Andra menar att riskerna är överdrivna, att de känner en massa människor som fått barn med kusiner och där allt gått bra, och säger att de själva inte grubblat särskilt mycket över saken. Medan det enligt flera intervju-personer talas om de genetiska riskerna i deras tidigare hemländer, och även erbjuds medicinska utredningar, säger sig inte någon av intervju-personerna ha fått information om detta i något sammanhang i Sverige, vare sig innan, under eller efter graviditeten.

Nej, man tänkte inte så mycket för man ser ju ändå en viss del exempel om att kusiner har gift sig och att deras liv ändå ser normalt ut, med barn och allting. Så man tänker sig inte att man ska vara typ en av de procenten som inte funkar, liksom.

(IP 1)

Jo, vi hade hört att det kunde bli medicinska problem, men det var inget vetenskapligt bevisat. Vi tog den risken, för när vi tittade på mina föräldrar, mina farbröder och kusiner, alla var bra! Ingen som hade några problem i kroppen eller... Alla har akademisk utbildning fast deras föräldrar är kusiner. Mina föräldrar är kusiner. Vi är flera bröder. Okej, jag använder glasögon... (Skrattar.) Om det räknas som problem, då kanske?

(IP 10)

En intervjuperson som kämpat länge med ofrivillig barnlöshet tar dock upp att han funderat över om det spelat roll för svårigheterna att han och hans fru är så nära släkt.

Vid sidan av frågan om genetisk påverkan kommer annat upp i intervjuerna som belyser problematiska aspekter med just kusinäktenskap. Att släktskapet i sig kan innebära en stark press på att säga ja till giftermålet lyfts bland annat av en av de kvinnor som själv upplevt detta:

Men också att man är satt i en sådan situation där man på något sätt inte kan säga nej. (...) Att sättas i en sån situation när du är femton år, och det är inte främlingar, det är mina mostrar, alltså även om jag inte har träffat dem, det är ändå familj. Jag kan inte svika alla. (...) Och alla var så: ”du gör ju detta för att hjälpa honom, det är synd om honom...” (...) Och det var därför jag kände den pressen också, att det är synd om honom, han har ingen, han har inte ens råd att gå i skolan där, de har inga pengar... alltså, man bara, ”okej, hur blev detta mitt problem?”. Men det blev ju helt så, ”hänger allt på mig nu? Ska jag...?”. Men du vet, det var bara en sån press! Jag kände, även om hela min kropp skrek ”jag vill inte detta, alltså det här går emot allt som jag står för”, så hade jag ju ingen annan utväg.

(IP 12)

Att äktenskap mellan släktingar kan leda till konflikter i själva familjestrukturen är något som tas upp i ett par intervjuer, särskilt av de personer som har en negativ inställning till företeelsen. Om det blir osämja mellan paret, eller rentav skilsmässa, kan hela släkten dras in, något som en kvinna har egen erfarenhet av: "Ja, det blev ett stort problem. De blev fiender och krigade och pratade inte längre med varandra. Min pappa och hans syster var ovänner när min pappa dog." (IP 5). En annan kvinna, IP 9, som även hon är kritisk till kusinäktenskap, säger: "Det blir inte bra om de inte pratar med varandra längre. När det händer så, att man skiljer sig från sin kusin, kommer det här beslutet att påverka en hel stor familj." En man som själv skilt sig från sin kusin säger: "I fall man ska leta efter negativa saker, då kan jag till exempel säga att det kan bli lite svårare att göra slut, med att ta hänsyn till en farbror eller en moster eller en faster eller så." (IP 8). En kvinna som beskriver sitt eget äktenskap som självvalt och lyckligt reflekterar kring att man, vad som än händer, förblir släkt för alltid:

En nackdel skulle väl i så fall vara... att man påverkas. Om det skulle vara någonting som... ah, ja, om vi skulle bryta upp tillexempel, att man ändå inte, på något sätt, inte kan... jamen skiljas helt, det finns alltid ett band liksom.

(IP 2)

Liknande tankar finns hos en man som i över 40 år levt ihop med sin kusin:

Speciell konflikt som just blivit på grund av släktskapet... det är inte för att man är släkt. Utan det är om det blir problem för att man inte kan komma överens med varandra. Precis som en vanlig familj. Men när man vill skiljas, då kanske blir... effekten mot... släkten på båda sidor, då blir det mer. När man känner varandra och när man är släkt med varandra. Det påverkar negativt, hela relationen med... Däremot, om man inte är släkt med varandra, när man skiljer sig, man kanske glömmer varandra helt och hållet.

(IP 10)

Stigma

En annan svårighet som lyfts gäller omgivningens syn på kusinäktenskap. Medvetenhet om andras negativa attityder, säger flera intervjupersoner, kan leda till skamkänslor och tystnad. De två kvinnor som tydligast uttrycker att de själva var helt emot idén om äktenskap inom slakten när de växte upp, men som sedan ändå blev förälskade och gifte sig med kusiner, är nästan aldrig öppna med frågan inför andra.

Nu är jag ju gift med en man som är nästan ännu mer frispråkig än mig, men han hade aldrig velat ställa upp på den här intervjun. Han skulle tyckt det här var jättejobbigt. Och jag har själv också tyckt det här är jobbigt, att ta den här diskussionen. Men jag har i alla fall delat detta med dig.

(IP 7)

Nej men du vet det här, det är lite tabu med du vet kusin och det här, det går in på liksom incest och så... så att det har tagit emot litegrann, och jag tycker fortfarande att det är känsligt liksom. Det är ingenting jag säger till folk helt random här i Sverige, att jag är gift med min kusin, för jag känner att det är väldigt känsligt. (...) Och man får nog rätt så snabbt en stämpel.

(IP 2)

En intervjuperson som haft långvariga vårdkontakter på grund av ofrivillig barnlöshet berättar:

”Jag ville inte bli dömd av läkarna. Jag ville inte att vi skulle dömas som mindre värda att få barn för att vi var kusiner som var gifta. Så jag tror att... Det här har jag inte tänkt på innan. Men nu när jag tänker på det så tror jag att vi medvetet inte pratade om det, eller nämnde det. För att då kanske läkarna skulle tycka att ”jamen det här är ett tvångsäktenskap, skitsamma om de inte får barn.”

IP 4 får frågan om ifall hon fått reaktioner från omgivningen på att hon varit gift med en kusin, och svarar: ”Ja, åååh, de har... 'Euuuh, äckligt! Tur att du inte har fått sjuka barn!' Alltså svenskar har sagt till mig så. På jobbet.” En annan intervjuperson säger:

Jag har märkt att de har reagerat. Men, du vet, svenskar är väldigt bra på att... dölja, och hålla inuti. Men man märker på deras kroppsspråk att de har reagerat direkt när vi säger att vi är kusiner. Man märker att, aha, det var konstigt för dem.

(IP 10)

SYNEN PÅ ETT FÖRBUD MOT KUSINÄKTENSKAP

“Det som är dåligt är att inte kunna bestämma”

Samtliga intervjupersoner säger sig vara starkt negativa till att föräldrar och släktingar styr över beslut om äktenskap. Vem man ska leva med är något man måste få bestämma själv. “Ingen ska bli tvungen för något”, säger IP 6. “Inte bara giftermål. Den enda saken jag kan tvinga mina barn är att gå till skolan.”

Det är ganska typiskt tyvärr att många blir tvingade. Jag har inte varit med om det men jag känner till många som gifter bort framför allt sina döttrar. Det spelar ingen roll vilken ålder. De som blir bortgifta är ofta väldigt unga. (...) Ingen ska behöva bli bortgift!

(IP 6)

Flera av intervjupersonerna efterlyser kraftfulla åtgärder för att komma åt tvångs-äktenskap, och några föreslår olika sätt att säkerställa samtycke inför giftermål utöver den lagstiftning som redan finns, till exempel genom att någon extern aktör håller obligatoriska enskilda samtal med respektive part innan äktenskapet ingås där frågan om frivillighet kan ställas. En man tar också upp aspekten av att vissa gifter sig på grund av uppehållstillstånd, och säger:

Det måste vara mycket mycket detaljerat, om det är tvång, eller om det är att för att hämta någon från hemlandet hit, eller... För att ibland, det finns såna, man gifter sig med nån för att hämta henne eller honom hit till Sverige. Då ska man vara noga med såna. Man måste kolla om det är rätt, eller äkta.

(IP 10)

En annan lyfter problemet med dominanta klaner i vissa områden, och menar att det skulle kunna vara motiverat med en riktad, selektiv reglering just för dem:

Nu slår mig en tanke... Och här vill jag att det ska förbjudas, att man gifter sig med kusiner. För att nu vet vi liksom, vi har en familjegrupp här som styr ganska mycket, som stökar till mycket. Det är en ganska stor släkt, eller familj liksom. Och det är ett ganska stort problem för befolkningen på vissa ställen här. Och det är många liksom som vill, att de ska inte fortsätta gifta mellan sig. För att de är ganska stora, alltså. Det är makten de har du vet, för att de bryr sig inte om poliserna. Händer något slagsmål utanför hemmet, plötsligt så ser du hundra personer där. Och det finns inga poliser som kan stoppa dem. Men om vi tänker på andra liksom, vanliga folk du vet, som inte har med någon kriminalitet eller andra saker att göra, och de vill bara fortsätta liksom och få sina rättigheter... jag vet inte, det är ganska svårt. (IP 6)

De flesta betonar dock att det i första hand är tvånget som är problemet – inte huruvida det är en kusin eller ej. "Själva det här med kusiner, det är ingenting. Utan det är det andra, när det kommer förtryck mot kvinnor, det är det som vi måste bli av med", säger IP 8. "Det som är dåligt är... att inte kunna bestämma!" säger IP 9, som själv blev bortgift med en kusin mot sin vilja.

Blir man kär, säger flera intervjupersoner, är det däremot en helt annan sak. Sådana känslor kan man inte styra över, och precis som det är fel att tvinga personer att leva ihop fast de inte vill, är det fel att hindra dem som verkligen vill leva med varandra från att vara tillsammans. "Jag är ett levande exempel på att det kan hända", säger IP 7. "Att man kan bli förälskad i sin kusin."

Träffar man någon och det klickar och det känns bra och föräldrarna liksom stöttar (...) det påverkar inte direkt om det är en kusin eller släkt eller inte, utan det är som vilken människa som helst som man liksom... som man träffar. (IP 1)

Det här är inte en enkel grej, blir man kär i någon blir det ganska tufft. Det är något som är naturligt som kommer, tankar som kommer in... hur man fungerar. Och så blir man kär och lagen kommer och säger stopp. Här skapar lagen problem för folket tycker jag. (...) Och det här med kärlek är helt olika från par till par. Man träffar på folk, man ser hur de reagerar... så det är jätteolika. Man vet vad kärleken är, men vi människor tolkar den på olika sätt. Det här är vår kärlek. (IP 6)

Att just Sverige som fritt och demokratiskt land ska inskränka den fria viljan hos vuxna människor som blir förälskade i varandra är något som ifrågasätts i intervjuerna. "Det är konstigt, hur kan de tänka så?", undrar IP 10. "Kanske de vill stoppa den bortgiftning, eller? Tvångsgifte? Men finns det en lag redan, varför de ska göra en till?"

Det är något privat beslut man fattar själv. Det är för skarpt att man skulle bara förbjuda vissa människor att vara med varandra. Det är en stor grupp. Blir de kära i varandra så blir de kära i varandra, det är väl jättedumt att man ska inte tillåta dem att vara med varandra eller umgås med varandra. (IP 1)

Det är ju så mycket fokus på öppenhet i allt i Sverige. Och så just i detta går man omvänt. Man öppnar upp för homosexualitet, det är ju helt fantastiskt, men samtidigt tycker jag... Om Sverige har blivit så extrema i öppenhet, då får man fan köra den fullt ut. I allt. Typ: är jag fri att vara kvinna, att vara man, att leva med tre kvinnor eller fyra män eller vara alla möjliga kön eller inget kön och jag kan vara vad som helst... Då kan jag väl fan också vara gift med min kusin? (IP 7)

De tre kvinnor som själva tvingats till äktenskap i sin ungdom ställer sig i huvudsak positiva till ett förbud. Två av dem tror att de själva hade varit hjälpta av om ett sådant förbud hade funnits då de själva giftes bort. En av de tre säger att det är "hundra gånger bättre" att ha en sådan lag, men berättar dock att hennes egna barn själva valt att gifta sig med kusiner och att de har blivit lyckliga i sina äktenskap. En annan säger att hon tycker att ett förbud låter

...jättebra. För oftast så tror jag inte att man frivilligt vill gifta sig med sin kusin. (...) Jag tror inte man självmant som tjej – nu vet jag inte hur alla andra tjejer tänker – att man skulle välja sin kusin, av alla andra killar som finns! (IP 12)

Två av dem är inne på att det skulle behövas någon form av dispens för dem som faktiskt blivit kära och valt varandra själva. En kvinna som först säger sig vara "hundra procent" för ett förbud resonerar kring detta:

Det finns en nackdel också, det finns några undantag. Man kan bli kär, bli förälskad si och så, då och då... (...) Det kan vara så. Om man tänker unga, du vet. De kanske kan bli kära i sin kusin och vilja gifta sig. Den nackdelen finns också. Då är det ju inget tvångsäktenskap. (IP 5)

"Satsa på att göra folk medvetna"

Övriga nio personer är helt emot att det lagstiftas i frågan. De menar att ett förbud inte har förankrats och motiverats bland folk som berörs. Istället vill man se kunskaps- höjande åtgärder så att folk kan fatta informerade beslut, och insatser för långsiktig attitydförändring.

Saker och ting tar tid alltså. Man kan inte bara helt plötsligt, med den nya lagen... Man kan ju försöka påverka folk att fatta sina beslut, men på ett rätt sätt. Det går inte liksom, man kan inte gå skarpt på saken och säga "nu, idag är det förbjudet". Sen som att folk har gjort det liksom i flera hundratals år. Så plötsligt står man och säger "nej, från och med imorgon så är det förbjudet". Utan att folket har fattat liksom varför det är förbjudet och liksom har kunnat... ja. Alltså, ja. Alltså inte ens få veta liksom, varför de har fattat ett sånt här beslut. (IP 1)

Hade jag fått bestämma i Sverige, för jag vill ju Sverige väl också, och jag förstår var det här kommer ifrån, jag hade bara jobbat med organisationer, med att göra kampanjer mot tvångsäktenskap i familjer. That's it. Det är väl ingen som vill ha tvångsäktenskap, vare sig om man är kusin eller icke kusin. Satsa på att göra folk medvetna. Jobba mer i förebyggande syfte. (IP 7)

Jag tycker att man ska satsa alla resurser mot just det här som vi pratade om, mot hederskultur, mot det här gamla sättet att man skiljer mellan sina tjejer och sina söner, att man inte ser kvinnor likvärdiga som män. Det som redan man har gjort mycket men man kan göra ännu mera. Och i olika språk, från förskolorna, och berätta det så att det blir ett ämne nästan, att vi är fria människor,

Forts. på nästa sida

alla kan välja sin partner... och sen kanske ha föräldrautbildningar vid sidan om för dem som inte har kommit in i det vanliga... det är väldigt viktigt att få in mammorna, tycker jag, i den här debatten. (...) Att man inte punktmarkerar utan gör från grunden, både för barnen men också för dem som har stått utanför och på något sätt lever samma i hemmet och hela tiden och inte kan komma till jobb, inte går till någon skola... Jag ser ju såna mammor ganska ofta. Det är jätteviktigt att sätta resurserna där. (IP 8)

”Det finns andra sätt”

Att kusinäktenskap plötsligt börjat lyftas i debatten som något självklart kopplat till den hedersrelaterade våldsproblematiken ifrågasätts av flera intervjupersoner. ”Det är två olika ämnen det här med hedersgiftermål och kusingiftermål”, säger IP 3. Det är hedersnormerna som skapar tvånget och förtrycket, menar flera, och bortgift mot sin vilja kan man lika väl bli med någon utanför släkten:

Ja, men det kan ju vara, det behöver ju inte vara kusiner, om vi nu pratar om heders... det kan ju vara liksom om man åker till hemlandet, det behöver inte vara kusiner, alltså vem som helst, det behöver ju inte vara kopplat till det. Det är väl det här klimatet som gör att man pratar om det på det viset... (IP 2)

Flera lyfter också utmaningarna med att implementera ett förbud i praktiken och se till att det efterföljs. Att veta vem som är kusin med vem är i princip omöjligt att kontrollera om man inte ska DNA-testa alla som vill gifta sig, säger flera av de intervjuade. IP 1 säger med ett skratt att det dessutom kan vara lika riskfyllt när svenskar skaffar barn med varandra: ”Det kan vara svårare här faktiskt än i Mellanöstern överlag. Att kunna veta... Det är många som inte känner till sina pappor!”.

De medicinska argumenten mot kusinäktenskap, påtalar flera av de intervjuade, handlar om reproduktionen och inte själva relationen mellan två vuxna personer. Att motivera ett förbud utifrån potentiella hälsomässiga konsekvenser för barnen skulle öppna upp för att ifrågasätta en mängd andra situationer, exempelvis den riskökning som kommer med hög ålder hos mamman eller när personer med funktionsnedsättningar eller anlag för olika genetiska sjukdomar blir föräldrar. Den tänkta lagstiftningen berör dock inte rätten att skaffa barn, utan endast samlevnadsformen. Här pekar nästan samtliga intervjupersoner på de uppenbara kryphål som de menar gör lagen poänglös. ”Då kommer de att skita i svenskt vigselbevis”, säger IP 7, ”och så kommer... det vara det”.

Hmm. Jag vet inte. Vi skulle ha kunnat gifta bara... såhär. Det finns andra sätt. Ja, ser du! Här, man kan vara... jag är här, och han är där. Men vi är på kvällen med varandra. De kan förbjuda giftermål med kusiner. Men de kan aldrig förbjuda träff, eller... med kusiner. Det är bara skitsnack. Om de säger nu, du får inte gifta dig med din kusin. Okej, jag får inte gifta. Men jag får vara gravid! (IP 4)

En intervjuperson (som själv inte har muslimsk bakgrund) säger

Men sen samtidigt så tänker jag såhär, när det kommer till muslimer, deras alltså, att de gifter sig på ett muslimskt sätt. Att de värdesätter det mycket mer än att man är gift lagmässigt. Det är ju jättemånga som är gifta på det muslimska sättet som inte är gifta enligt svensk lag. Så jag vet inte hur mycket det hade påverkat systemet liksom. Om det ens hade... För dem kvittar det ju. Så länge du är gift inom islam så är du gift. Förstår du hur jag menar? Men – det enda det hade stoppat är att då hade man inte kunnat transportera dem från utlandet, man hade inte fått komma hit till Sverige, då kan man inte använda det till uppehållstillstånd. Det är det enda som lagen är bra till då. Men det hade ju inte hindrat, alltså säg att om kusinerna är här redan, säg att din kusin redan bor i Sverige... (IP 12)

Men, det är fortfarande, alltså den här lagen är inte giltig riktigt, alltså den kommer inte att vara giltig heller för oss. Oavsett om de skulle bestämma... Vill man göra något så kommer man att kämpa emot för att få den saken att gå igenom. (IP 1)

Alltså, det är ju, man behöver inte gifta sig heller. Man kan bo tillsammans. Man kan göra som sambo, man kan få barn och så. (...) Det blir inte något officiellt på papperet men man bor ändå tillsammans. (...) Så, det är det kanske att folk mer och mer vill gå under radarn liksom, istället för att allting är öppet, officiellt. Det kan bli så. (IP 3)

Just detta med att människor som vill leva ihop oavsett vad lagen säger kommer att försöka kringgå ett förbud är något som kan skapa nya risker och problem, menar vissa. Om man inte registrerar äktenskapet hos svenska myndigheter har man inte samma synliga rättigheter och skyldigheter och omfattas inte av samma juridik som ett gift par. Att känna att man gjort något förbjudet kan innebära att man inte vågar söka hjälp

om man utsätts för våld eller har andra problem, och att man i praktiken blir helt rättslös. Hur relevant och hur effektiv blir lagen då, och vilka nya utmaningar kan den innebära? "Det kommer bara att göra mer gråzoner och skapa fler som hamnar i situationer de inte kan vara ärliga med", säger en av intervjupersonerna.

"Varför är det så jätterelevant helt plötsligt?"

Flera av dem som intervjuats upplever att förslaget om ny lagstiftning kring kusinäktenskap kommit väldigt hastigt och att den debatt de själva tagit del av inte har övertygat dem eller motiverat behovet av ett förbud. De påpekar att ingen tycks veta hur vanligt det är vare sig med kusinäktenskap överlag eller att det ligger tvång bakom, och menar att såvida man inte baserar argumentationen på genetiska riskfaktorer saknas all vetenskaplig grund för ett förbud.

Det hade varit bättre om de hade kommit med en undersökning först, och lite andra saker som kan, liksom – ah! Oftast så, när det gäller andra ämnen, det brukar vara så. (...) Jag tror att det hjälper med analys, data och syfte bakom den här... Det är kanske något som vi inte känner till ju. Kanske är det någon, vissa folk som har varit i den situationen och som har drabbats av det här, sen vad blev det av den, och sen kanske... Om det händer noll komma två procent av hela befolkningen, eller en procent, tre procent... Men om man jobbar med data, analys, så är det något man ska börja grotta ner sig i, ta fram en... Men det är så, plötsligt så är det en lag som de ska införa! (IP 3)

Men jag förstår liksom inte ens varför vi har den här debatten. Den kom från intet, och jag förstår inte syftet. Och om det nu är som du säger, de här genetiska och det som du sa... men, underlag, liksom! Det... var kommer allting ifrån? Det är väl litegrann det, helt plötsligt, varför är det så jätterelevant helt plötsligt? (IP 2)

Några av intervjupersonerna uttrycker tydligt att de tvivlar på politikernas intentioner. "Att det ska förbjudas, det låter lite konstigt liksom. Anledningarna till varför man ska förbjuda det", säger IP 6. Han får medhåll av andra:

Egentligen är det dumt tycker jag, för att det är mest... Kommer från en sorts misstänksamhet, mest okunskap, och så tror man att på det viset kanske vi kan minska invandringen... tror jag. De som är mest emot invandringen har haft en tendens att hitta alla möjliga sätt att pressa eller förtrycka människor helt med påhittade

Forts. på nästa sida

argument. (...) Det här är bara att skjuta från höften egentligen, att "någonting vi måste hitta på för att sätta dit det här folket", alltså. (IP 8)

Ja, alltså, det är bättre att ni visar till människor att ni bryr er om något bra. Men de nu, de visar inte att det är människors liv som är värde. Nej, det är eran makt som är värde. Alltså, jag är inte dum. Det är makt ni är efter. (IP 4)

Det är ganska logiskt att man måste göra en undersökning först, och utfallet av den här blev så... Och data liksom, analysera någonting konkret, så kan du visa, aha, den här ligger bakom att vi gör detta. Men jag är inte förvånad att de skulle göra den med någon påhittad data eller någonting, eller kanske bara... ingenting alls. För att det är ju de som styr nu, de behöver inte, och demokrati finns ju då inte. Alltså det är bara på låtsas. (IP 3)

En av intervjupersonerna får frågan om det är något han skulle vilja skicka med som ett budskap till de politiker som ska besluta om lagförslaget. Han svarar:

Nä. För jag tycker och tror att, ja men det är redan bestämt på något sätt. Och det kanske hjälper att man kommer med den här informationen, det blir ett underlag, men jag tror att det är ingenting vi direkt kan påverka, detta. För jag tror nästan det är bestämt som jag sa. (IP 3)

En kvinna säger, med adress till makthavarna:

Okej, jag får inte gifta. Men jag får vara gravid! Och när jag är gravid, ni är tvungna att skriva upp barnet och behandla barnet och vårda barnet, ni är tvungna. Så vad har ni gjort? Den tiden ni har utnyttjat... nej, inte utnyttjat, använt för att förbjuda något, ni kunde ha gjort något annat. De pengarna ni lägger för att ni ska göra något, ni kunde göra något annat. (IP 4)

”Som om man själv inte har samma värde”

Flera intervjupersoner talar om att debatten innebär ett ytterligare utpekande av redan utsatta grupper och får en praktik som trots allt är vanligt förekommande historiskt och globalt att framstå som något märkligt och motbjudande. ”Även om det är liksom för framtida familjer, så tänker man ju inte faktiskt på att existerande familjer tar skada av det också”, säger IP 2.

Och det bara köps av vanliga människor, för att alla har ju sina egna liv att ta hand om, barn och ekonomi och jobb och kompisar, jag vet inte, allt möjligt, så kommer någon rubrik i Aftonbladet och så säger man ”ah, ja, jävla kurder, ja de bara håller på... (IP 8)

En uppfattning som lyfts av samtliga intervjupersoner som motsätter sig en kriminalisering är att lagförslaget endast riktar in sig på specifika folkgrupper eller religioner, och att det skapar splittring i samhället genom att förstärka bilden av olikheter. ”Jag tror de vill begränsa en population av ett visst folk i Sverige”, säger IP 3 som får medhåll av andra:

Alltså, jag tycker väl inte direkt att det påverkar oss nu, för att jag menar vi är gifta, vi är en familj liksom, men jag tycker ändå att, alltså man vet ju i grund och botten varför de här lagarna eller den här debatten ens finns, och jag tycker det är så tråkigt att vi går i den riktningen för det handlar liksom om att begränsa en viss grupp av människor hela tiden i allt. (...) Ja men de dialogerna som förs ovanför våra huvuden liksom, som om man själv inte har samma värde, alltså människovärde ibland. (IP 2)

Någon vädrar också sin oro över att detta kommer att få negativa konsekvenser i form av agg mot myndigheter och politiker. IP 8 säger: ”Nej, det här gör bara saken egentligen värre. Om man inte blir ledsen, som jag, så blir man väldigt förbannad, och då vill man göra något elakt mot systemet.”

Några av de intervjuade tar upp hur mycket vanligare det är med kusinäktenskap i andra delar av världen, och tycker att det är konstigt hur Sverige väljer att göra en så stor sak av något som inte alls behöver uppfattas som kontroversiellt. IP 7 reflekterar över att kusinäktenskap varit mycket vanligare i Sverige förr, och frågar retoriskt: ”Var det tvångsäktenskap då?”. Andra beskriver hur olika det tas emot i olika sammanhang beroende på normer. ”Om vi skulle säga i Afghanistan eller Pakistan att vi är kusiner... det är helt normalt!” säger IP 10. ”Kanske man blir glad också! Folk, när de reagerar. Så det är därför. Bara kulturer.”

Vi bodde i Sverige i mer än 30 år. Det är längesen. Nu kanske det är vanligt för oss också att vi berättar inte så mycket. Men när vi kom, vi var jättestolta över det! Att vi var gifta. Jag var stolt, jag lovar!
”Min man är min kusin!”. ”Gifter ni er med kusiner”, de frågar.
”Ja... varför inte? Det är väldigt bra i hemlandet!” (IP 11)

Att utifrån sin etniska bakgrund eller sin religiösa identitet uppleva sig som måltavla för ständiga politiska utspel, repressiva lagförslag och ökade inskränkningar skapar, menar flera intervjupersoner, en känsla av att inte känna sig välkommen i landet man uppfattar som sitt – en känsla som förstärkts allt mer under den senaste tiden. ”Men just den här... Jag tycker just nu, i det här samhället och tiden vi lever i, jag blev inte heller förvånad”, säger IP 3. ”För man ser ju, det sker saker och ting som man tror inte det skulle ske, hela tiden.”

Nej, jag blir bara ledsen egentligen, efter så många år i Sverige. Alltid när folk frågar mig så känner jag mig som en svensk kurd, alltså, svensken kommer före, för att jag har levt mer i Sverige än vad jag har levt i Kurdistan. Och så när man ser att det kommer en sån här våg av ”vi och dom” och så, att göra människor till främlingar mot varandra trots att alla är samma, bor i samma land och är medborgare och ska verkligen göra sitt bästa för att landet ska gå framåt, då blir man bara ledsen. (IP 8)

Mina föräldrar kom hit när jag var sju-åtta månader gammal, så jag är väl mer eller mindre nästan född här, jag har hela mitt liv, jag är uppvuxen här. I en liten småstad. Och även om jag har varit i minoritet i den staden så har jag aldrig känt att ”nej men jag hör inte hemma här”. Men nu i mitt vuxna liv så känns det som att jag hela tiden behöver bevisa att jag faktiskt... ”jo men jag hör hemma i det här samhället också”. Så att jag tycker väl att det är jobbigt också, att behöva känna den känslan hela tiden, att jag inte hör hemma här. Att i varje rum jag går in i, så måste jag bevisa: ”ja men jag kan svenska”, liksom, ”jag vet, jag vet vad ni pratar om, jag kan också vara med på det här...” Nej men i allt liksom, ”ja men jag gillar också att plantera blommor som ni gör”, ja men du vet det är sådana här småsaker som hela tiden... Att man liksom behöver bevisa sig själv för att inkluderas. (IP 2)

I några intervjuer framkommer oro och tankar om att lagförslaget endast är ett steg i riktningen mot att ringa in och komma åt specifika delar av landets medborgare som betraktas som mindre önskvärda, och att kusinäktenskapens koppling till genetik öppnar upp för detta:

IP 3: Det kan vara en... En första, alltså så, som de börjar med, sen det kommer att komma flera såna här förbud... och sedan vilka bakomliggande skäl som de vill, alltså varför de gör det, och vilka målgrupper och vilken typ av religion, alltså så... Så jag tror det är bara precis början, och sen det kommer fler.

H: Det känns som bara ett steg...?

IP 3: Exakt. Alltså de kommer att införa olika test, olika DNA-test och olika hit och dit, genetiskt, det kommer att införas...

IP 2: Ja, det är sant...

IP 3: ...och jag tror det med, då, om man får till de här processerna, så blir det mer för dem att ta reda på om oss.

IP 2: Ja, de får ju mer liksom...

H: Mer kontroll över...?

IP 3: Ja, precis. Jag tror att det är djupare än så.

Det som förenar samtliga intervjupersoner, oavsett erfarenheter i frågan, är uppfattningen att det är en mänsklig rättighet att få älska och leva ihop med den man vill, och att ingen har rätt att tvinga någon annan i detta avseende. För en majoritet av dem har denna rättighet för egen del inneburit att de valt att gifta sig med en kusin, och de betraktar ett förbud mot kusinäktenskap som en inskränkning av de mänskliga rättigheterna och inte som ett skydd.

Min tanke är det att... Alltså det är jättesvårt att man ska förbjuda en hel folkgrupp att inte få vara med varandra. Man ska liksom berätta för dem konsekvenserna. Så får de själv bestämma sen om de vill vara tillsammans eller inte. För att det liksom, de som gifter sig, de är väl vuxna. Som i vilket annat val som man gör i sitt liv. Så att det är lite som att, vem som helst skulle bli kär i någon annan, de har ju rätt att vara tillsammans, att vara gifta. Det är ju fortfarande människor. Det är som i vilken grupp som helst. **(IP 1)**

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

EN BRED SKALA AV ERFARENHETER

I NOVA-rapportens genomgång av forskningslitteratur på temat kusinäktenskap framstår två tydliga men motsatta tendenser i den samlade översikten, nämligen att giftermål som ingåtts under tvång och press förekommer såväl som äktenskap som ingåtts av fri vilja, utifrån romantisk kärlek och på parets eget initiativ.³⁰ I rapporten diskuteras samtidigt utmaningarna med att dra skarpa gränser mellan tvång och frivillighet i sammanhang där äktenskap i huvudsak arrangeras med släktens inblandning.

Samma mångfacetterade bild framträder i de intervjuer som gjorts i föreliggande studie. De tolv personer som valt att medverka har skiftande bakgrunder och livsvillkor överlag, och även mycket olika ingångar vad gäller själva huvudtemat. Sett till variationen i deras berättelser går det inte att kategorisera dem som en homogen grupp – det enda som tydligt förenar dem är att de vid någon tidpunkt i livet ingått äktenskap med en kusin. I övrigt skiljer de sig åt i nästan alla avseenden. Den breda skalan av erfarenheter visar också att det inte går att förutsätta att förtryck och tvång är en närvarande aspekt i äktenskap som ingås mellan kusiner.

Nio av dem beskriver äktenskap som ingåtts frivilligt, men under olika omständigheter. Tre personer, samtliga kvinnor, berättar att de blev oväntat förälskade i en situation där den egna familjen inte var närvarande och att de fick argumentera för sitt beslut inför dem. Fyra andra beskriver också kärlek och ömsesidighet som utgångspunkt samt att familjen inte hade några invändningar men varierande grad av inblandning. Två talar om frivilliga men arrangerade äktenskap där förälskelsen vuxit fram efterhand.³¹

I intervjuerna med de sistnämnda, som gift sig frivilligt men utifrån pragmatiska hänsyn, beskrivs äktenskapet som ett livslångt projekt där faktorer som hållbarhet och kompatibilitet värderas högre än romantik och passion. Denna inställning gör, menar de, att man anstränger sig mer för att få relationen att fungera och att man inte sätter sig själv utan snarare harmonin och stabiliteten först – vilket inte behöver vara fel eller dåligt. Som en av dem säger: "Man vet vad kärleken är, men vi människor tolkar den på olika sätt. Det här är vår kärlek." Olika ideal kring romantik och relationer synliggörs alltså i intervjuerna, där vissa mer än andra definierar ett lyckligt och lyckat äktenskap utifrån dess varaktighet och friktionsfrihet. Människor kan med andra ord se olika på äktenskap, familjerelationer, självförverkligande och meningen med livet.

Tre intervjupersoner beskriver traumatiska upplevelser av tvång och att inte bli lyssnade på. En av dem, som blev bortgift för ungefär 20 år sedan, behövde aldrig leva tillsammans med sin kusin efter själva vigseln som endast skedde "på papper" i syfte att hjälpa honom till Sverige. Intervjun med denna kvinna belyser hur släktskapet i sig

³⁰ Se t ex Storms & Bartels studie från 2015 där de intervjuat nära 100 kvinnor i Nederländerna, och Aarsets avhandling från samma år.

³¹ Vad gäller de sistnämnda två bör nämnas att deras partners inte deltagit i studien, och att eventuella avvikande uppfattningar hos dem beträffande frivillighet och kärlek därmed inte är kända även om besluten i intervjuerna beskrivs som gemensamt fattade.

kan innebära en särskild press och en svårighet att sätta sig emot personer man står nära. För de andra två, som blev bortgifta för drygt 35 respektive 70 år sedan, verkar det ha haft mindre betydelse för det obefintliga självbestämmandet att det rörde sig just om en kusin, men det ofrivilliga äktenskapet har präglat deras liv på fundamentala vis. Den ena av dem sökte vid ett tillfälle hjälp hos myndigheterna för sin utsatthet men fångades inte upp. Situationen hon beskriver hade förmodligen fallit under straffbestämmelserna om både människohandel och äktenskapstvång om dessa funnits vid tidpunkten. Alla tre uttrycker att de är starkt negativa till kusingiftermål och att de ser fördelar med ett förbud mot sådana (även om en av dem föreslår ett "undantag" i fall där det handlar om kärlek).

Även om det inte gjorts mycket forskning kring skilsmässofrekvensen i kusinäktenskap finns indikationer på att sådana förbindelser håller i högre utsträckning än andra.³² Det som samtidigt problematiseras i några intervjuer är att släktskapet i sig kan bidra till att man håller ihop längre även när relationen inte fungerar, och att en skilsmässa blir en större utmaning då den berör två delar av samma släkt. Samma riskminimerande omständigheter som bidrar till äktenskapets styrka kan alltså skapa nya riskfaktorer³³ samt ge upphov till konflikter mellan närstående,³⁴ och även om man lämnar äktenskapet finns en sannolikhet att man aldrig känner sig helt fria från varandra. De fyra intervjupersoner som själva gått igenom detta har helt olika erfarenheter. En kvinna berättar hur hon initierade och genomdrev skilsmässan, precis som giftermålet, på eget initiativ och "...fick välja. Från början till slutet." En man beskriver att släktingar först försökte medla,³⁵ men sedan accepterade parets gemensamma beslut att separera. En kvinna säger att det först var när mannen träffade en annan och ville lämna henne som det framstod som realistiskt att skilja sig – själv hade hon inte kunnat bestämma detta. Den fjärde vet än idag inte säkert om hon formellt sett är frånskild, trots att det gått drygt 20 år sedan vigseln och hon aldrig har levt ihop med mannen ifråga.

HUR NÄRA ÄR FÖR NÄRA?

Två kvinnor som bägge vuxit upp i Sverige beskriver en djup kluvenhet inför sina egna känslor, eftersom de fostrats i en miljö där kusinäktenskap bryter mot normen och de själva aldrig trott att det kunde bli aktuellt för egen del. För dem och vissa andra intervjupersoner har det spelat avgörande roll att man inte vuxit upp tillsammans med den kusin man gift sig med, något som även belyses i forskning av bland andra Charsley (2007, 2018), Rytter (2012) och Storms & Bartels (2015).

De positiva aspekter av närhet och likhet som lyfts av intervjupersonerna handlar inte heller om genetiken i sig utan om sådant som att känna sig hemma och bekväm i varandras familjer, och om smidig kommunikation och konfliktlösning. Tre intervjupersoner vrider och vänder på detta och tar även upp baksidor med likheten – att den kan begränsa en från att utvecklas och "upptäcka nya världar", som en av dem säger – men den dominerande bilden är trots allt att det finns en trygghet i det bekanta och självklara. Detta med att identifiera sig som en del av samma helhet tycks dock gälla även om man inte känt varandra under uppväxten – själva vetskapen om att man båda tillhör en släkt med ett gemensamt övergripande intresse har betydelse oavsett.

³² Hamamy & Alwan (2016).

³³ Charsley (2007), Storms & Bartels (2015).

³⁴ Charsley (2013), Shaw (2009), Shaw & Charsley (2006).

³⁵ Se de Koning m fl. (2014) för resonemang om sådana kollektiva lösningsstrategier.

”Vi är... en”, säger en intervjuad kvinna som i flera delar av samtalet sätter ord på något som i tidigare studier lyfts fram som en av kusinäktenskapens skyddsfaktorer: att släktingar vill varandras bästa, och att den som lever med en kusin kan lita på att bli väl behandlad. I den norska kunskapsöversikten framträder detta som en av tre huvudaspekter i den litteratur som belyser motiv bakom transnationella kusinäktenskap – här kallar man det för ”riskreduktion” (min översättning).³⁶ Några av intervjupersonerna i föreliggande studie som resonerar på motsvarande vis säger själva att de kommer från sammanhang där det hur som helst inte förekommer att man helt fritt väljer en partner. De beskriver att arrangerade äktenskap är normen och att framförallt kvinnor riskerar att utsättas och bli maktlösa i relationer där de befinner sig långt ifrån sin ursprungsfamilj, vilket rimmar väl med tidigare forskning³⁷, eller att problem kan uppstå när den egna familjen och svärfamiljen helt enkelt inte har tillräcklig respekt för varandra. Att då veta vilken familj man gifter in sig i, och vara säker på att personerna där vill ens bästa, kan innebära ett skydd och en trygghet. Detta belyses i några av intervjuerna, även om en av kvinnornas berättelse om våld och utsatthet från svärfamiljens sida illustrerar att denna skyddsfaktor inte alltid realiseras i praktiken. Annat som lyfts som positivt är gemenskapen, värmen och sammanhållningen som kan finnas i täta, nära familjesammanhang där man känner sig trygg och självklar, samt de starka band och känslor som finns mellan parter som inte bara är gifta utan också släkt.

GENETIKENS BETYDELSE

Funderingar kring genetiska aspekter berörs i samtliga intervjuer, och där går uppfattningarna isär – två av dem som själva fått barn med en kusin har tagit den ökade risken för negativa medicinska konsekvenser för barnen på stort allvar, medan de övriga åtta som också blivit föräldrar i en sådan relation inte känt samma oro. Flera framhåller att sjukdomar och skador kan uppstå av många andra anledningar, att det kan vara lika riskabelt att skaffa barn vid hög ålder och att det finns många människor som bär på genetiska sjukdomsanlag – ”ska de inte få bli föräldrar då?” undrar intervjupersonerna retoriskt. I flera intervjuer undrar man varför myndigheterna inte arbetat preventivt genom att informera befolkningen om de medicinska riskerna med kusinäktenskap om de nu anses vara så allvarliga. Vad gäller de egna barnen är det dock, med undantag för den äldsta intervjupersonen vars barn också gift sig med kusiner, ingen som tror att de egna barnen kommer att göra likadant. Ett par av de intervjuade säger sig vara neutrala i frågan, medan de flesta skulle avråda från ett sådant äktenskap. Närhetsaspekten, som tidigare diskuterats, spelar tydligt in i dessa resonemang.

Just frågan om genetiken lyfts av intervjupersonerna som en huvudkomponent i den starkt negativa syn på kusinäktenskap som de upplever i samhället generellt – någon av dem talar om det som ett ”tabu”. Vetskapen om hur andra i omgivningen uppfattar företeelsen har för flera av intervjupersonerna inneburit skamkänslor och tystnad, och ibland har man undanhållit sanningen även i situationer där den kunnat ha betydelse, exempelvis i kontakt med vården.³⁸ En oro som uttrycks är att de egna barnen kan komma att stigmatiseras av de offentliga samtal som förs kring kusinäktenskap, och känna att de själva och deras familjer är ”fel”. Dessa resultat rimmar väl med vad den norska NOVA-rapporten belyser, nämligen att debatten om kusinäktenskap, inte minst dess fokus på genetik och förutsatt tvång, påverkar attityderna i både majoritets- och minoritetsbefolkningen.

³⁶ Five Aarset, Gotehus & Berg Tveito (2020), sid 44. De andra två aspekterna handlar om ekonomi/strategi samt önskan om ”kulturell kontinuitet” och fortsatt kontakt med det gamla hemlandet.

³⁷ Se Shaw & Charsley (2006).

³⁸ Detta fenomen har bland annat berörts av Shaw & Hurst (2008) samt Ali m fl (2012).

”DE ÄR UTE EFTER OSS”

I flera intervjuer framkommer känslor av sorg, oro och otrygghet kopplade till det politiska och mediala klimatet överlag och inte minst utifrån debatten om kusinäktenskap. En kvinna beskriver sin upplevelse av att inte ha samma människovärde som andra, och flera pratar om att inte längre känna sig hemma i Sverige fast de har bott här i hela eller större delen av sina liv. Detta gäller inte minst intervjupersonerna med muslimsk bakgrund, även de som definierar sig som icke-troende. De menar att det pågår ständiga drev och hatkampanjer där människor – särskilt de med rötter i Mellanöstern – klumpas ihop till en homogen massa och betraktas som samhällets fiender. Man riktar in sig på vissa grupper som anses mindre önskvärda, och gör allt för att begränsa dem och avskräcka dem från att komma till, eller stanna kvar i, Sverige. Någon är inne på tankegångar om att den nya lagen kommer att ge staten möjligheter till DNA-tester av befolkningen, och därmed öppna upp för helt nya former av kontroll.

Förutom att syftet med ett förbud framstår som otydligt eller åtminstone inte övertygande för de flesta intervjupersoner, så misstror de även regeringens intentioner bakom både lagförslaget och utredningen. Utgången är redan förutbestämd, menar några, och det finns inget intresse från politikernas håll att lyssna på andra röster än dem som håller med. Det är inte omsorgen om människors bästa utan ”makt” man är ute efter, säger en kvinna. Flera beskriver en förtvivlan över den ökade splittring de upplever i samhället, och som de själva ofrivilligt blivit en del i när deras egen identitet och familjesituation ställs emot vad som framställs som det svenska, moderna och demokratiska. Rösterna i föreliggande studie ställer frågor som illustrerar de poänger som görs av bland andra Razack (2004) och Bredal (2005, 2011): Drivs saken av omsorg om utsatta individer, eller handlar det snarare om populistiska utspel och symbolhandlingar i avsikt att göra markeringar mot vissa befolkningsgrupper?

SVÅRKONTROLLERAT OCH KONTRAPRODUKTIVT

”Man behöver inte gifta sig heller. Man kan bo tillsammans. Man kan göra som sambo, man kan få barn och så”, säger en av flera intervjupersoner som anser att ett förbud kommer att vara verkningslöst i de fall människor vill leva ihop. ”Det blir inte något officiellt på papperet men man bor ändå tillsammans”. Han sammanfattar en del av de invändningar som i intervjuerna riktas mot den tänkta lagens effektivitet, nämligen att det i Sverige är tillåtet och till och med vanligt att människor bor med varandra och blir föräldrar utan att ingå äktenskap.

Andra invändningar som intervjupersonerna lyfter handlar om att äktenskap kan ingås med andra släktingar än just förstakusiner, exempelvis syslingar, och att själva definitionerna av olika släktskapsformer skiljer sig åt och inte alltid betecknas på ett enhetligt sätt beroende på språk och kultur. De pekar även på svårigheterna i att kontrollera förhållandena mellan personer som inte har anknytning till Sverige sedan flera generationer, då släktskapet mellan kusiner som flyttat hit eller vilkas tidigare släktled inte är folkbokförda här inte syns vid en registerkontroll i databasen. Skatteverket, som ska pröva äktenskapshindren, ställs då inför att göra en bedömning baserad på parternas försäkran om att de inte är kusiner, vilket i praktiken blir omöjligt att verifiera.³⁹

³⁹ Regeringens utredning, sid 182.

Just detta med att individer som vill kringgå lagstiftningen kan komma att "skita i svenskt vigselbevis", som en intervjuperson uttrycker saken, är inte bara en fråga om lagens verkningsgrad. En annan farhåga som uttrycks är att ett förbud skulle kunna leda till att människor istället ingår informella äktenskap som inte är juridiskt giltiga enligt svensk rätt utan snarare grundade i religion eller tradition, och helt enkelt struntar i att registrera förbindelsen hos myndigheterna. Ett annat relevant fenomen i detta sammanhang är så kallade haltande äktenskap, vilket betecknar äktenskap som är giltiga i de land de ingåtts men som inte erkänns i ett annat land. Förutom att lagen då inte får avsedd effekt skulle det innebära att ett större antal personer kommer att leva sina liv "under radarn", säger en av de intervjuade kvinnorna, och utan det juridiska skydd som ett erkänt äktenskap ger. Hon menar att personer som exempelvis utsätts för våld eller förtryck i sin relation kan undvika att söka hjälp då de vet att deras egentliga relationsstatus utgör ett brott mot lagen. Andra risker kan vara att människor låter bli att vända sig till mödravården eller andra hälso- och sjukvårdsinstanser för egen eller sina barns del, utifrån stigmat och rädslan att bli dömd. En intervjuperson i denna studie menar att personer som ingår informella äktenskap "värdesätter det mycket mer än att man är gift lagmässigt", och ytterligare en säger att en lag som förbjuder kusinäktenskap "kommer inte att vara giltig heller för oss. (...) Vill man göra något så kommer man att kämpa emot för att få den saken att gå igenom".

RÄTTEN ATT BESTÄMMA ÖVER SITT EGET LIV

Att tvång aldrig är okej är samtliga intervjupersoner rörande överens om. Befintlig lagstiftning gällande förbud mot barnäktenskap och äktenskapstvång måste efterlevas, anser de, och det borde gå att göra mycket mer på den punkten för att verkligen säkerställa samtycke vid giftermål men också för att förebygga begränsande hedersnormer och stärka individer så att de bättre kan tillvarata sina rättigheter. Men, tycker en klar majoritet av de intervjuade: lika väl som det är fel att tvinga någon till ett äktenskap utan kärlek så är det fel att hindra någon från ett äktenskap med den de älskar. Vuxna människor borde själva få bestämma över sina liv, säger de, och hur kan Sverige sätta så stort värde på demokrati, frihet och öppenhet kring människors olika livsval men samtidigt förbjuda detta, som dessutom är något så normalt i stora delar av världen?

Att hedersvåld och kusinäktenskap inte behöver ha med vartannat att göra, och att ingenting visar att påtvingade kusinäktenskap skulle vara ett stort problem i Sverige, är flertalet intervjupersoner överens om. Flera av dem menar vidare att lagförslaget inte har förankrats och motiverats bland människor som berörs, och att inga alternativa vägar ens diskuterats. De reagerar på att regeringen väljer att gå rakt på ett förbud snarare än att satsa på upplysning i form av riktade informationskampanjer som man gjort i många andra länder. Intervjupersonerna kommer med idéer och förslag kring medicinska tester, kunskapshöjande åtgärder så att människor får förutsättningar att fatta kunskapsbaserade beslut om sin familjebildning och insatser för långsiktig attitydförändring. Det ligger i linje med vad Sajjad (2011 a+b) argumenterar för: att myndigheter måste styra debatten bort från själva äktenskapspraktiken och emot vetenskapligt baserad kunskap för att därigenom kunna utforma adekvata hälsotjänster till familjer i riskgrupper.

SLUTORD

Att tvång och ofrihet är aspekter som kan vara särskilt påtagliga i situationer där kusiner (eller andra nära släktingar) gifter sig med varandra är odiskutabelt. Det låter sig förklaras med sådant som de enskilda individernas beroendeställning till sin närmas-te omgivning, lojaliteten till den egna familjen och släkten, svårigheten att gå emot sina närmaste eller särskilda mönster och praktiker som förespråkar endogami och konsangvina äktenskap av både pragmatiska och symboliska skäl. Att släktskap mellan makar av samma anledningar kan göra det svårt att lämna äktenskapet är heller inget som bör kunna ifrågasättas. Några av rösterna i denna undersökning tydliggör på ett drabbande sätt hur livsödet påverkas i grunden av ett ofrivilligt äktenskap, och i vissa delar har det faktum att de gifts bort just med en kusin haft särskild relevans.

Det kan alltså röra sig om tvång och ofrihet – precis som i alla situationer där äkten-skap ingås med någon form av kollektiv inblandning – men det *behöver* inte göra det, vilket en majoritet av intervjupersonerna i studien framhåller. De hävdar bestämt att det är möjligt att bli förälskad i, och gifta sig med, sin kusin av fri vilja utan att någon press föreligger från släktens håll. Några av dem har egen erfarenhet av att gå emot den egna familjens uppfattning för att få leva det liv de själva önskar, med den kusin de beskriver som sin stora kärlek. De uttrycker att det är orimligt att lagstifta på ett så genomgripande sätt om något så privat och som rör rätten att själv välja partner och familjeliv, och att olika former av frivilliga relationer bör möjliggöras och ses som likvär-diga med varandra. Lika fel som det är att tvinga någon till en relation, säger de, lika fel är det att hindra någon från den. Dessutom påpekar flera att frågan gäller en praktik som fortfarande är vanlig globalt, och att många människor som lever i långvariga, fri-villiga äktenskap – ofta med gemensamma barn – kan komma att påverkas negativt av ett svenskt förbud.

Intervjupersonerna tar också upp de praktiska svårigheterna med att implementera förbudet, eftersom man ju kan leva ihop utan att vara gift i Sverige och inte behöver ingå äktenskap för att skaffa barn. Dessutom bygger lagens effektivitet på människors uppriktighet kring sitt släktskap vid hindersprövningen, vilket de menar inte är något som kan tas för givet. De lyfter även riskerna med att vissa personer, om lagen införs, kan befaras välja att leva i så kallade informella eller haltande äktenskap, i en gråzon där de inte åtnjuter samma rättigheter som andra och i ett undvikande av statens och myndigheternas inblandning vilket kan öka deras sårbarhet och utsatthet. Bättre, tycker dessa intervjupersoner, är att satsa på förebyggande insatser, informationskam-panjer och hälsouppllysning samt att motverka hedersrelaterat tvång och våld där det verkligen finns.

Vidare berättar intervjupersonerna om sina upplevelser av att vara särskilt utpekade utifrån sin bakgrund och sina livsval, att inte känna tilltro till de politiska intentionerna bakom lagförslaget då de inte uppfattar det som grundat i genuin omsorg om berörda personer, och att inte längre känna sig välkomna eller hemma i Sverige. De frågar reto-riskt varför kusinäktenskap uppmärksammas just nu, och menar att det används i syfte att markera mot och kontrollera specifika grupper, vilket spär på den splittring som de uppfattar att samhället redan präglas av. De beskriver sorg och oro inför framtiden och vändas över hur deras barn kan komma att påverkas av lagförslaget och den debatt som omger det.

Rösterna i föreliggande studie visar att kusinäktenskap inte är en företeelse som går att förklara eller ringa in endast med hjälp av hedersrelaterat våld och förtryck som analytiskt ramverk. Det är ett mångbottnat fenomen som behöver ses och förstås ur flera perspektiv, och med respekt för att det finns olika synsätt på familj, relationer och vad som är ett lyckligt och meningsfullt liv. Det är också viktigt att förstå att debatten om kusinäktenskap inte bara omfattar ett mycket stort antal individer globalt utan även i högsta grad påverkar människor som finns här och nu och som kan uppleva inte bara sina rättigheter och sin tillhörighet utan även sin egen existens ifrågasatt.

En kärnfull mening från en av de intervjuades röster får avsluta: "En lag som handlar om känslor och kärlek och äktenskap... den måste man vara mycket noga med!"

REFERENSER

Litteratur

Aarset, M. F. (2015). *Hearts and roofs: Family, belonging and (un)settledness among descendants of immigrants in Norway*. (Doktorsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.

Agha, N. (2016). Kinship in rural Pakistan: Consanguineous marriages and their implications for women. *Women's Studies International Forum*, 54, 1-10.

Ali, N., McLean, C., & Rehman, H. (2012). Faulty genes: Consanguinity in the Pakistani community. *Ethnicity and Inequalities in Health and Social Care*, 5(2), 43-51.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio, H. m fl (2019). *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Örebro: Örebro Universitet.

Bredal, A. (2005). Tackling forced marriages in the Nordic countries: Between women's rights and immigration control. I L. Welchman & S. Hossain (red.), *"Honour" Crimes, Paradigms, and Violence against Women*. London, New York: Zed Books Ltd.

Bredal, A. (2011). *Mellom makt og avmakt: Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. (ISF-rapport Nr. 4). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Buunk, A. P. (2017). All in the family: Attitudes towards cousin marriages among young Dutch people from various ethnic groups. *Journal of Evolutionary Psychology*, 15(1), 1-15.

Buunk, A. P. & Massar, K. (2020). Attitudes Towards Cousin Marriages: Findings Among Young People from Mexico. *Evolutionary Psychological Science* 6, 261-269.

Charsley, K. (2007). Risk, trust, gender and transnational cousin marriage among British Pakistanis. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1117-1131.

Charsley, K. (2013). *Transnational Pakistani Connections: Marrying 'Back Home'*. New York: Routledge.

Charsley, K. (2018). Closeness and distance in Pakistani transnational cousin marriage. *Families Relationships and Societies*, 7(3), 521-526.

Cinthio, H. (2023). *Rörelser i gränslandet. Om komplexa hedersnormer och samhälleliga markeringar*. (Doktorsavhandling.) Malmö: Malmö universitet.

Cupp, M. A., Adams, M., Heys, M. m fl (2020). Exploring perceptions of consanguineous unions with women from an East London community: analysis of discussion groups. *J Community Genet*. 2020 Apr;11(2):225-234.

Five Aarset, M., Gotehus, A. & Berg Tveito, S. (2020). *Ekteskap i nær slekt – En kunnskapsgjennomgang*, Velferdsforskningsinstituttet NOVA, Rapport 4/2020, OsloMet – storbyuniversitetet (2020).

Hamamy, H., & Alwan, S. (2016). The Sociodemographic and Economic Correlates of Consanguineous Marriages in Highly Consanguineous Populations. I D. Kumar & R. Chadwick (red.), *Genomics and Society: Ethical, Legal, Cultural and Socioeconomic Implications* (s. 335–361).

Höjer, H. (2020). Stor okunskap om kusinäktskap i Sverige. *Kvartal*, publicerad online den 25 februari 2020.

Iqbal, S. m fl (2022). Consanguineous marriages and their association with women's reproductive health and fertility behavior in Pakistan: secondary data analysis from Demographic and Health Surveys, 1990–2018, *BMC Women's Health*, 22:118.

de Koning, M., Storms, O., & Bartels, E. (2014). Legal "ban" on Transnational Cousin-Marriages: Citizen Debate in the Netherlands. *Transnational Social Review*, 4(2–3), 226–241.

Razack, S. (2004). Imperilled Muslim Women, Dangerous Muslim Men and Civilised Europeans: Legal and Social Responses to Forced Marriages. *Feminist Legal Studies*, Vol 12, Issue 2, pp 129–174

Reimer, M. (2021). Kusingifte bör förbjudas i Sverige. Krönika i *Göteborgsposten*, publicerad den 2 maj 2021.

Robinson, W. (2012). Bradford's cousin marriage boom. *BBC Today*, publicerad online 19 april 2012.

Rytter, M. (2012). Between preferences: Marriage and mobility among Danish Pakistani youth. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 18(3), 572–590.

Sajjad, T. A. (2011a). "Hvis det fødes et sykt barn, hva tror du det skyldes?" *En medisinsk antropologisk studie av genetisk veiledning blant pakistansk-norske familier*. (Doktorsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.

Sajjad, T. A. (2011b). En kritisk analyse av begrepet stigma knyttet til debatten om ekteskap mellom slektninger. *Michael Quarterly*, 8(4), 545–560.

Schulz, J. F. mfl (2019). The Church, intensive kinship, and global psychological variation, *Science*, 366, 707.

Shaw, A., & Charsley, K. (2006). Rishtas: Adding emotion to strategy in understanding British Pakistani transnational marriages. *Global Networks*, 6(4), 405–421.

Shaw, A., & Hurst, J. A. (2008). "What is this genetics, anyway?". Understandings of genetics, illness causality and inheritance among British Pakistani users of genetic services. *Journal of Genetic Counseling*, 17(4), 373–383.

- Shaw, A. (2009). *Negotiating Risk. British Pakistani experiences of genetics*. New York: Berghahn Books.
- Shaw, A., & Raz, A. (2015a). Introduction. I A. Shaw & A. E. Raz (red.), *Cousin Marriages: Between Tradition, Genetic Risk and Cultural Change* (s. 1–32). New York: Berghahn Books.
- Shaw, A., & Raz, A. E. (red.). (2015b). *Cousin marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change*. New York: Berghahn Books.
- Storms, O., & Bartels, E. (2015). Changing patterns of partner choice? Cousin marriage among Turks and Moroccans in the Netherlands. I A. Shaw & A. Raz (red.), *Cousin Marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change* (s. 154–172). New York: Berghahn.
- Sundström, G. (2010). Kusingifte går an – men inte som regel. *Forskning & Framsteg*, publicerad den 29 september 2010.
- Søndergaard, B. & Holm Andersen, R. (2009). Familierne ved godt de har dårligt blod. *Sygeplejersken*, 8.
- Tadmouri m fl (2009). Consanguinity and Reproductive Health among Arabs. *Reproductive Health*, 6:17
- Teeuw, M. E., Borry, P., & ten Kate, L. P. (2015). Preconception care for consanguineous couples in the Netherlands. I A. Shaw & A. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change* (s. 202–217). New York: Berghahn.
- Van Buren, F. & Van Gordon, W. (2020). Emirati Women's Experiences of Consanguineous Marriage: a Qualitative Exploration of Attitudes, Health Challenges, and Coping Styles. *Int J Ment Health Addiction* 18, 1113–1127.
- Verdonk, P., Metselaar, S., Storms, O. m fl (2018). Reproductive choices: a qualitative study of Dutch Moroccan and Turkish consanguineously married women's perspectives on preconception carrier screening. *BMC Women's Health* 18, 79.
- Weimer, L. (2019). *Consanguinity and Intimate Partner Violence*. ProQuest Dissertations Publishing.

Lagar och utredningar

Danska udlændingeloven

Hämtad den 21 november 2024 från <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2019/1022>

Ds. 2024:20: Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar.

Övriga källor

Intervju med Erling Häggström Lundevaller, universitetslektor i statistik vid Handelshögskolan vid Umeå universitet, i Sveriges Radio den 18 februari 2022. Hämtad den 21 november 2024 från <https://sverigesradio.se/artikel/regeringen-sa-ger-nej-till-forbud-av-kusinaktenskap>

Notat 2008/4139-229, Familiesammenføringskontoret (16. oktober 2009).

Statistic Brain Research Institute – undersökning om om arrangerade äktenskap globalt. Hämtad den 21 november 2024 från https://en.wikipedia.org/wiki/Arranged_marriage men ej längre tillgänglig via originalkällan.